

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Tereza Pražská

Postavení soudní moci v ústavním systému
SRN

Diplomová práce

Plzeň, 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Postavení soudní moci v ústavním systému
SRN

Diplomová práce

Název studijního programu:	Právo a právní věda
Název oboru:	Právo (6805T003/0)
Konzultant práce:	JUDr. Milan Tomeš
Autor práce:	Tereza Pražská
Pracoviště vedoucího práce:	Katedra ústavního a evropského práva, FPR ZČU
Místo a rok zpracování:	Plzeň, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Plzni dne

Tereza Pražská

Bibliografický záznam

PRAŽSKÁ, Tereza. *Postavení soudní moci v ústavním systému SRN*. Plzeň:
Západočeská univerzita, Fakulta právnická, Katedra ústavního a evropského práva,
2012. 74 s. Vedoucí diplomové práce JUDr. Milan Tomeš.

OBSAH

ÚVOD

1.	ZAKOTVENÍ SOUDNÍ MOCI V ÚSTAVĚ SRN	8
1.1	Historický kontext vzniku Základního zákona	10
1.2	Charakteristika a struktura Základního zákona	11
1.3	Soudní moc a její ukotvení v Základním zákonu	13
1.4	Výlučné a konkurující zákonodárství	16
2.	ZÁSADY VÝKONU SOUDNÍ PRAVOMOCI	18
2.1	Ústavní záruka přístupu k soudu	18
2.2	Základní justiční práva	20
2.2.1	<i>Právo na zákonného soudce</i>	20
2.2.2	<i>Právo být slyšen</i>	21
2.2.3	<i>Trestněprocesní garance</i>	22
2.2.4	<i>Omezení osobní svobody</i>	23
2.2.5	<i>Zákaz trestu smrti</i>	24
2.3	Soudci	24
2.3.1	<i>Věcná nezávislost soudců</i>	25
2.3.2	<i>Osobní nezávislost soudců</i>	26
2.3.3	<i>Právní postavení soudců</i>	27
3.	SYSTÉM SOUDNÍ MOCI	30
3.1	Spolkové a zemské soudy	30
3.2	Druhy výkonu soudní pravomoci	31
3.3	Obecné soudnictví	32
3.3.1	<i>Civilní soudy, civilní proces</i>	33
3.3.1.1	Zásady civilního procesu	34
3.3.1.2	Příslušnost soudů v civilním procesu	35

3.3.1.3	Stádia civilního procesu a jejich charakteristika	36
3.3.2	<i>Trestní soudy, trestní proces</i>	41
3.3.2.1	Zásady trestního procesu	42
3.3.2.2	Příslušnost soudů v trestním procesu	44
3.3.2.3	Stádia trestního procesu a jejich charakteristika	46
3.4	Zvláštní soudnictví	50
3.4.1	<i>Pracovněprávní soudnictví</i>	52
3.4.2	<i>Správní soudnictví</i>	53
3.4.3	<i>Sociální soudnictví</i>	55
3.4.4	<i>Finanční soudnictví</i>	57
4.	SPOLKOVÝ ÚSTAVNÍ SOUD	58
4.1	Organizace Spolkového ústavního soudu	58
4.2	Pravomoci Spolkového ústavního soudu	60
4.3	Řízení o obecné ústavní stížnosti	62
	ZÁVĚR	65
	ZUSAMMENFASSUNG	67
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	69
	SEZNAM LITERATURY	70

ÚVOD

Všechna práva a svobody, které jsou zakotveny v právních řádech jednotlivých států, by byly zbytečné, kdyby neexistoval způsob, jak se jich domoci a prosadit je. Garance vymahatelnosti práva je jedním ze základních principů právního státu. Zakotvení výkonu soudní pravomoci a vymezení soudnictví vůči zbylým složkám státní moci v ústavních textech i „obyčejných“ zákonech je nezbytnou součástí každého demokratického a moderního státu. Jinak tomu není ani v případě Spolkové republiky Německo¹. V období po skončení druhé světové války se Německo ocitlo v komplikované situaci. V atmosféře morální i materiální devastace způsobené zločiny režimu národního socialismu a v třecím poli mocenských ambicí Sovětského svazu a západních mocností začal proces vytváření nového demokratického státu a ústavních základů poválečného Německa. Základní zákon, jak je ústavní text nazýván, Německo označuje jako svobodnou demokratickou zemi a jak v roce 1952 vyslovil Spolkový ústavní soud, patří mezi jeho základní atributy nezávislost soudů.²

Tato práce si klade za cíl analyzovat způsob, jakým je soudní moc v Základním zákonu SRN konstituována, jakým způsobem je diferencována od moci zákonodárné a výkonné, jaká je její horizontální i vertikální organizační struktura a jaké základní principy výkonu soudní pravomoci jsou v Základním zákonu zakotveny. Předkládaná práce je rozdělena do čtyř základních kapitol, kterými jsou (1) Zakotvení soudní moci v ústavě SRN, (2) Zásady výkonu soudní pravomoci, (3) Systém soudní moci a (4) Spolkový ústavní soud.

První kapitola ve zkratce nastiňuje poválečnou situaci na území dnešní SRN a zasazuje vznik Základního zákona pro SRN do širšího historického kontextu. Podává také informaci o tom, jakým způsobem je Základní zákon charakterizován odbornou literaturou a tvrzené skutečnosti spojuje s konkrétními ustanoveními Základního zákona. Dále je v této kapitole popsána struktura jak Základního zákona, tak přímo jeho hlavy deváté, která je zakotvením soudní moci v ústavní rovině. Posledním bodem první kapitoly je definice výlučného a konkurujícího zákonodárství, jehož osvětlení je zásadním předpokladem pro pochopení vztahu mezi Spolkem a jednotlivými spolkovými zeměmi. Druhá kapitola, nesoucí název Zásady výkonu soudní pravomoci,

¹ Dále jen SRN.

² PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009, s. 16.

analyzuje zakotvení základních principů výkonu soudní moci a šířeji pojednává o tzv. základních justičních právech a postavení osob soudců v soudním systému SRN s důrazem kladeným především na institut soudcovské nezávislosti.

Horizontální a vertikální struktura a organizace německého soudnictví je předmětem třetí kapitoly této práce. Zkoumá aspekty výkonu jednotlivých soudních pravomocí a podrobně popisuje průběh civilního a trestního procesu před soudy obecného soudnictví. Analýza je opřena o konkrétní zákonná procesní ustanovení a důraz je, především v podkapitole věnující se zvláštnímu soudnictví, kladen na vzájemné oddělení jednotlivých druhů výkonu soudní pravomoci od sebe samých. Čtvrtá kapitola je věnována Spolkovému ústavnímu soudu a pojednává jak o organizační stránce věci, tak o zakotvení ústavního soudnictví a pravomocí Spolkového ústavního soudu v Základním zákonu SRN.

Stěžejními primárními prameny, na kterých tato práce staví, jsou Základní zákon SRN a další jednotlivé zákony a procesní řády, zejména pak Zákon o organizaci soudů (*Gerichtsverfassungsgesetz*). Jako zdroj informací byla použita zejména německá odborná právnícká literatura. Pro oblast ústavního práva byl nekonečným zdrojem informací komentář k Základnímu zákonu vydavatelství C.H. Beck. Jako snadněji uchopitelnou hodnotím publikaci Reinholda Zippelia a Thomase Würtenberga „*Deutsches Staatsrecht*“, která posloužila jako základní orientační bod v začátcích zpracovávání tématu. Monografie Christopha Gröpla „*Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess*“ je druhou použitou monografií k tématu státovědy a ústavního práva a v rámci zpracovávání této diplomové práce pak nabídla odlišný pohled zejména ze strukturálního hlediska. Kniha Eberharda Schilkena „*Gerichtsverfassungsrecht*“ poskytla ucelený pohled na systém soudní moci a jednotlivé druhy výkonu soudní pravomoci a má značný podíl na pochopení a celkovém zorientování se ve zkoumaném tématu.

Vodítkem k uchopení civilního a trestního procesu a nasměrování ke konkrétní zákonné úpravě byla publikace Wolfganga Lükeho „*Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*“ a Wenera Beulkeho s názvem „*Strafprozessrecht*“. Východiskem pro překlad jednotlivých ustanovení Základního zákona a užití vhodných výrazů a termínů byl sborník Vladimíra Klokočky a Elišky Wágnerové „*Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko a Španělsko*“.

1. ZAKOTVENÍ SOUDNÍ MOCI V ÚSTAVĚ SRN

1.1 Základní zákon a historický kontext jeho vzniku

Po skončení druhé světové války bylo Německo na základě Postupimské dohody rozděleno do čtyř okupačních zón pod správou Francie, Velké Británie, USA a Sovětského svazu. Mezi západními vítěznými mocnostmi panovala v otázkách celkového budoucího směřování Německa v zásadě shoda. Německo má být podle jejich představ demokratickým státem a pro takovou budoucnost musí být zajištěn okamžitý ekonomický rozvoj a obnova země. Okupační zóny západních mocností získaly v roce 1948 společnou správu a staly se základem pro pozdější vytvoření Spolkové republiky Německo (dále jen SRN) v květnu 1949. Sovětská okupační zóna se v říjnu 1945 zformovala v Německou demokratickou republiku (NDR).³

Základní zákon, jak zní oficiální název německé ústavy, byl přijat dne 8.5.1949 Parlamentní radou složenou z 65 členů volených zemskými sněmy a po dodatečném souhlasu spojenců byl dále schválen zemskými sněmy jednotlivých zemí. V tomto procesu jako jediné proti hlasovalo Bavorsko, zároveň ovšem vyjádřilo ochotu podřídit se rozhodnutí většiny.⁴ Pojmenování nově vzniklého dokumentu jako Základní zákon, a nikoliv ústava, odrážel tehdejší představy členů Parlamentní rady, neboť ti připravovaný dokument chápali pouze jako jakési provizorium do doby, než budou k zónám západního Německa připojeny zóny spravované sovětskou armádou. Základní zákon tak měl být po znovupřipojení sovětské okupační zóny nahrazen trvalou ústavou sjednoceného německého státu.⁵ Jak uvádí Fiala, byl prozatímní charakter Základního zákona zřejmý i podle znění některých jeho ustanovení, zejména pak čl. 146 Základního zákona, který stanoví, že „Tento základní zákon ztratí svou platnost dnem, ve kterém vstoupí v platnost ústava, svobodně schválená německým národem“.⁶

V rámci procesu znovusjednocení Německa nabyl na základě čl. 3 Smlouvy o sjednocení Německa Základní zákon platnosti i pro Braniborsko, Meklenbursko - Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko, Durynsko a tu část Berlína, kde dosud

³ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Blanka ŘÍCHOVÁ, Jiří KUNC, Jan ŠKALOUŠ a Martin JEŘÁBEK. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomia, 2005, s. 200.

⁴ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 20.

⁵ DVOŘÁKOVÁ, V., B. ŘÍCHOVÁ, J. KUNC, J. ŠKALOUŠ a Martin JEŘÁBEK. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomia, 2005, s. 191.

⁶ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 20.

platným nebyl.⁷ Do roku 2012 byl Základní zákon novelizován takřka šedesátkrát⁸, naposledy pak v roce 2010⁹. Ačkoliv měl tedy Základní zákon na konci čtyřicátých let plnit pouze funkci jakéhosi organizačního statutu, ukázalo se, „že byl pouze prostorovým a časovým, ne však obsahovým provizoriem a za více než 40 let platnosti prokázal své kvality.“¹⁰

1.2 Charakteristika a struktura Základního zákona

Základní zákon je ústavou psanou, reálnou (odráží faktický společenský stav) a rigidní. Rigidita spočívá ve způsobu přijímání jejích změn, při kterém se na rozdíl od běžných zákonů vyžaduje splnění náročnějších formálních podmínek.¹¹ Základní zákon může být změněn pouze zákonem, který výslovně mění nebo doplňuje text Základního zákona¹², a který vyžaduje souhlasu dvou třetin členů Spolkového sněmu a dvou třetin hlasů Spolkové rady¹³. Navíc změna Základního zákona, která by se dotýkala členění spolku do zemí, spolupůsobení zemí při zákonodárství nebo zásad stanovených ve čl. 1 (ochrana lidské důstojnosti a zakotvení základních lidských práv) a čl. 20 (SRN jako demokratický, sociální, právní a spolkový stát) je nepřipustná.¹⁴ Tato tzv. věčná klauzule vylučující jakoukoliv změnu výše uvedených principů, byla reakcí na Výmarskou ústavu, která právně umožnila Hitlerův nástup k moci a má být, společně např. s institutem konstruktivního vyjádření nedůvěry (Spolkový sněm může vyjádřit spolkovému kancléři nedůvěru pouze tak, že většinou svých hlasů zvolí kancléřova nástupce a požádá spolkového prezidenta, aby spolkového kancléře propustil, přičemž spolkový prezident musí této žádosti vyhovět)¹⁵, pojistkou proti opakování neblahých

⁷ Čl. 3 Smlouvy mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou o sjednocení Německa.

⁸ DEUTSCHER BUNDESTAG, Wissenschaftliche Dienste. Änderungen des Grundgesetzes seit 1949: Inhalt, Datum, Abstimmungsergebnis und Textvergleich. 2009, 178 s. Dostupné z: http://www.bundestag.de/dokumente/analysen/2009/aenderungen_des_grundgesetzes_seit_1949.Pdf.

⁹ DEUTSCHER BUNDESTAG. [Http://www.bundestag.de](http://www.bundestag.de): *Rechtliche Grundlagen* [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html>.

¹⁰ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 20.

¹¹ Tamtéž, s. 21.

¹² Čl. 79 odst. 1 ZZ.

¹³ Čl. 79 odst. 2 ZZ.

¹⁴ Čl. 79 odst. 3 ZZ.

¹⁵ Čl. 67 odst. 1 ZZ.

historických událostí počátku třicátých let.¹⁶

Základní zákon je ústavou v materiálním smyslu, neboť konstituuje základy právního řádu státu jako jednotného politického celku. Zároveň je ústavou ve formálním smyslu, protože její obsah je písemně vyjádřen v ústavní listině a může být měněn, jak již bylo uvedeno výše, pouze v případě splnění zvláštních podmínek (viz. čl. 79 ZZ).¹⁷ Fiala pak pojetí ústavy a potažmo Základního zákona ve formálním smyslu chápe jako souhrn ustanovení správního, trestního a dalšího práva organizujících stát a základní práva obsažených v Základním zákonu. V materiálním smyslu pak podle něj Základní zákon vytváří základy organizace státu, stanovuje základní práva a zahrnuje normy o organizaci nejvyšších státních orgánů i mimo rámec Základního zákona.¹⁸

Základní zákon se rozpadá do části upravující základní lidská práva a do části upravující organizaci státu. Dohromady obsahuje 146 článků a z formálního hlediska je jeho struktura následující:

- Preamble (Präambel)*
- I. Základní práva (die Grundrechte)*
- II. Spolek a země (der Bund und die Länder)*
- III. Spolkový sněm (der Bundestag)*
- IV. Spolková rada (der Bundesrat)*
- IV a. Společný výbor (Gemeinsamer Ausschuss)*
- V. Spolkový prezident (der Bundespräsident)*
- VI. Spolková vláda (die Bundesregierung)*
- VII. Zákonodárství spolku (die Gesetzgebung des Bundes)*
- VIII. Provádění spolkových zákonů a spolkového práva (die Ausführung der Bundesgesetze und die Bundesverwaltung)*
- VIII a. Společné úkoly (Gemeinschaftsaufgaben)*
- IX. Soudnictví (Rechtsprechung)*
- X. Finance (Finanzwesen)*
- X a. Stav ozbrojeného napadení státu (Verteidigungsfall)*

¹⁶ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 19.

¹⁷ DEGENHART, Christoph. *Staatsrecht I. Staatsorganisationsrecht: Mit Bezügen zum Europarecht*. 27. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2011, s. 6.

¹⁸ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 21.

XI. Přejchodná a závěrečná ustanovení (Übergangs- und Schlussbestimmungen)

1.3 Soudní moc a její ukotvení v Základním zákonu SRN

Soudní moc (*die Rechtsprechung*) je předmětem hlavy deváté Základního zákona a zahrnuje články 92 až 104. Pro větší přehlednost uvádím výčet těchto článků s heslovitým popisem materie, kterou upravují.

Hlava IX - Organizace soudnictví

- Čl. 92 – svěřený soudní pravomoci soudcům, organizace soudnictví (Spolkový ústavní soud, spolkové soudy, soudy zemí)
- Čl. 93 – pravomoc Spolkového ústavního soudu
- Čl. 94 – složení Spolkového ústavního soudu
- Čl. 95 – nejvyšší spolkové soudní dvory (Spolkový soudní dvůr, Spolkový správní soud, Spolkový finanční dvůr, Spolkový pracovní soud, Spolkový sociální soud)
- Čl. 96 – další spolkové soudy (spolkový soud pro záležitosti právní ochrany řemesel a živností, vojenské trestní soudy pro obranné síly)
- Čl. 97 – soudcovská nezávislost
- Čl. 98 – právní postavení soudců
- Čl. 99 – přenesení pravomoci k rozhodování o zemských ústavních sporech na Ústavní spolkový soud
- Čl. 100 – kontrola ústavnosti právních norem
- Čl. 101 – zákaz mimořádných soudů, právo na zákonného soudce
- Čl. 102 – zrušení trestu smrti
- Čl. 103 – právo být slyšen před soudem, zákaz zpětného působení zákona v trestních věcech, zákaz vícečetného potrestání za týž skutek
- Čl. 104 – právní záruky v případech omezení osobní svobody

Materii hlavy deváté Základního zákona upravující výkon soudnictví jsem za účelem přehlednějšího uchopení celého tématu rozřadila do následujících skupin.

- Soudnictví jako třetí moc ve státě (články 92, 97, 98)

- Organizace a struktura soudnictví (články 92, 95, 96)
- Zakotvení základních zásad a práv při výkonu soudnictví (články 101, 102, 103, 104)
- Zakotvení ústavního soudnictví a vymezení pravomoci Spolkového ústavního soudu (články 92, 93, 94, 99, 100)

Podle mého názoru takovému rozčlenění na několik obsahově souvisejících celků napomůže celkové orientaci v tématu a zároveň vysvětluje logiku struktury předkládané práce. Cílem této podkapitoly je nastínit ukotvení soudní moci v Základním zákonu, z toho důvodu je jejím předmětem především charakteristika článků pojednávajících o oddělení soudní moci od moci výkonné a zákonodárné a dále organizační struktura soudnictví nastíněná v základních obrysech (tzn. především vztahu Spolek – spolkové země). Body ad. 3, 4 a částečně i 2 jsou předmětem samostatných kapitol předkládané práce, proto se jimi v této podkapitole dále nezabývám. Ráda bych rovněž poznamenala, že takto tematicky rozdělené skupiny samozřejmě nepředstavují jakési striktně ohraničené a oddělené celky, ale vzájemně se ovlivňují a doplňují a představují jeden funkční celek. I z toho důvodu je třeba brát navržené členění s jistou rezervou.

Stěžejním článkem pro organizaci soudnictví je článek 92 ZZ, který stanoví, že „Soudní pravomoc je svěřena soudcům; vykonává ji Spolkový ústavní soud, tímto základním zákonem zřízené spolkové soudy a soudy zemí“. Tento článek má dvojí funkci, ve své první části se zabývá dělbou moci ve státě, druhá část článku se pak vztahuje k organizaci soudní moci a rozdělení kompetencí v těchto otázkách mezi Spolkem a spolkovými zeměmi.

Svěření soudní pravomoci soudcům podle čl. 92 věty první konkretizuje dělbu státní moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní¹⁹. Zásada výkonu soudní pravomoci soudci (*Richtervorbehalt*) znamená, že pouze soudci a jejich prostřednictvím konstituované soudy jsou kompetentní k výkonu soudní pravomoci. Soudnictví ve státě tak představuje funkčně, organizačně i personálně oddělenou moc od moci zákonodárné a výkonné. Nezávislost soudců a soudů je rozhodujícím atributem jak pro objektivní, nestranné a spravedlivé soudnictví ve státě, tak i pro zachování jeho samostatnosti a nezávislosti na zbylých státních mocích. Objektivita a nestrannost soudní moci je za první dosaženo organizační samostatností soudnictví (soudní pravomoc vykonává

¹⁹ Čl. 20 odst 2 ZZ: *Veškerá státní moc vychází z lidu. Lid ji vykonává ve volbách a hlasováních a prostřednictvím zvláštních orgánů zákonodárství, výkonné moci a soudnictví.*

Spolkový ústavní soud, tímto základním zákonem zřízené spolkové soudy a soudy zemí)²⁰ a za druhé věcnou a osobní nezávislostí soudců zakotvenou ve člancích 97 a 98 ZZ. Věcná nezávislost je zakotvena ve čl. 97 odst. 1, podle kterého jsou soudci nezávislí a podléhají jen zákonu. Osobní nezávislost soudců je předmětem čl. 97 odst. 2 a tkví především v principech neodvolatelnosti a nepřeložitelnosti soudců.²¹

Druhá část článku 92 upravuje rozdělení kompetencí v otázkách organizace soudní moci mezi Spolek (*Bund*) a spolkové země (*Länder*). Ústavním základem pro rozdělení výkonu soudní pravomoci mezi spolkové země a Spolek je (kromě čl. 92) článek 30, podle kterého je „*Výkon státních oprávnění a plnění státních úkolů věcí zemí, pokud tento Základní zákon neobsahuje nebo nepřipouští jinou úpravu*“. Článek 92 tedy konkretizuje vztah Spolku a zemí v otázkách výkonu soudní pravomoci a zřizování soudů tak, že oprávnění zřizovat soudy a vykonávat soudní pravomoc náleží v zásadě zemím, role Spolku je pak omezena na Spolkový ústavní soud a Základním zákonem výslovně stanovené spolkové soudy.²² *Pro oblast řádného, správního, finančního, pracovního a sociálního soudnictví jsou jako nejvyšší soudní dvory Spolkem zřízeny Spolkový soudní dvůr (Bundesgerichtshof), Spolkový správní soud (Bundesverwaltungsgericht), Spolkový finanční dvůr (Bundesfinanzhof), Spolkový pracovní soud (Bundesarbeitsgericht) Spolkový sociální soud (Bundessozialgericht).*²³

Další možnosti Spolku, týkající se zřizování spolkových soudů, rozvíjí čl. 96 ZZ. V jeho prvním odstavci zmocňuje Spolek ke zřízení spolkového soudu pro záležitosti právní ochrany řemesel a živností. Toto zmocnění bylo Spolkem využito v roce 1961, kdy byl zřízen *Spolkový patentový soud* se sídlem v Mnichově.²⁴ V druhém odstavci pak čl. 96 zmocňuje Spolek ke zřízení vojenských trestních soudů pro obranné síly (*Wehrstrafgerichte*), které mohou vykonávat trestní soudnictví pouze za stavu obrany a jen pro příslušníky ozbrojených sil, kteří byli vysláni do zahraničí nebo naloděni na palubu válečných lodí. Zmocnění zřídit vojenský trestní soud nebylo Spolkem prozatím využito, neboť ve věcech, které by spadaly do kompetence soudu potencionálně zřízeného na základě čl. 96 odst. 2, prozatím rozhodovaly soudy obecného soudnictví.²⁵

Podle čl. 96 odst. 4 může Spolek pro osoby, které jsou k němu ve

²⁰ Čl. 92, věta druhá ZZ.

²¹ GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 354.

²² *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 1939.

²³ Čl. 95 odst. 1 ZZ.

²⁴ § 65 a násl. PatG.

²⁵ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 1995.

veřejnoprávním služebním poměru, zřídit spolkové soudy pro rozhodování v disciplinárním řízení a v řízení o stížnostech. Toto zmocnění bylo Spolkem využito také pouze částečně. Zvláštní soudnictví pro spolkové úředníky od roku 2003 neexistuje (do té doby fungoval Spolkový disciplinární soud) a disciplinární prohřešky jsou nyní otázkou obecného správního soudnictví. Správní soudy jsou rovněž příslušné k rozhodování v disciplinárním řízení a řízení o stížnostech osob sloužících civilní službu a příslušníků Spolkové policie.²⁶ Vojáci v disciplinárních řízeních a řízeních o stížnostech podléhají podle Vojenského kázeňského řádu zvláštním disciplinárním soudům souhrně nazývaným pojmem *Wehrdienstgerichte*. V řízeních v prvním stupni se jedná o tzv. *Truppendienstgerichte*, v druhé instanci potom rozhoduje *Spolkový správní soud*.²⁷

1.4 Výlučné a konkurující zákonodárství

Spolková republika Německo (*Bundesrepublik Deutschland*) je spolkový stát, který vznikl na základě spojení několika států a na nějž byla přenesena část státní suverenity jeho zakladatelů. V případě Spolkové republiky Německo je tato státně nadřazená entita nazývána Spolkovou republikou (*Bundesrepublik*) a vyznačuje se mimo jiné tím, že samostatně vytváří řadu vlastních orgánů, plní samostatné úkoly a disponuje různorodými oprávněními.²⁸ Zkráceně je označována jako „Spolek“ (*Bund*), zakládající státy jako „spolkové země“ (*Bundesländer*) nebo jen „země“ (*Länder*). Pro účely této práce je nezbytné alespoň obecným způsobem vymezit, jak jsou rozděleny kompetence v otázkách zákonodárství mezi Spolek a jednotlivé spolkové země. Vyjasnění této problematiky je důležité pro další výklad, neboť výkon soudní moci je předmětem jak zákonů ústavních, tak i spolkových a zemských.

Podle čl. 70 mají země právo vydávat zákony, pokud tento Základní zákon nesvěřuje zákonodárnou pravomoc Spolku. Vymezení pravomocí mezi Spolkem a zeměmi je upraveno předpisy Základního zákona o výlučném a konkurujícím zákonodárství.²⁹ V oblasti výlučného zákonodárství Spolku mají země oprávnění

²⁶ Tamtéž, s. 1997.

²⁷ § 68, WDO.

²⁸ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 75.

²⁹ Čl. 70 odst. 2 ZZ.

vydávat zákony, pouze jsou-li k tomu zmocněny Spolkovým zákonem.³⁰ V oblasti konkurujícího zákonodárství mají země oprávnění vydávat zákony, dokud nevyužije svého práva vydávat zákony Spolek.³¹ Jaké záležitosti jsou předmětem výlučného zákonodárství a jaké konkurujícího zákonodárství stanovují čl. 73 a 74 Základního zákona.

Pro výkon soudní pravomoci je významný čl. 74 odst. 1 č. 1, podle kterého se konkurující zákonodárství vztahuje na občanské právo, trestní právo, organizaci soudů, soudní proces (kromě výkonu vyšetřovací vazby), advokacii, notářství a právní poradenství. Podle č. 12 se konkurující zákonodárství dále vztahuje na pracovní právo včetně podnikového zřízení, ochranu při práci a zprostředkování práce a sociální pojištění včetně pojištění proti nezaměstnanosti. V těchto oblastech mají země oprávnění vydávat zákony, pouze pokud tohoto oprávnění již nevyužil Spolek. V případě, že některou z výše uvedených oblastí Spolek zákonem upravil, znamená to pro spolkovou zemi nemožnost vlastní zákonné úpravy.³²

³⁰ Čl. 71 ZZ.

³¹ Čl. 72 ZZ.

³² GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 275.

2. ZÁSADY VÝKONU SOUDNÍ PRAVOMOCI

Mezi stěžejní principy Základního zákona patří princip demokratického, právního, sociálního a spolkového státu.³³ Základní prvky právního státu jsou vyjádřeny ve čl. 20 odst. 2 větě druhé a dále v čl. 20 odst. 3 ZZ: „*Lid ji (státní moc) vykonává ve volbách a hlasováních a prostřednictvím zvláštních orgánů zákonodárství, výkonné moci a soudnictví. Zákonodárství je vázáno ústavním řádem, výkonná moc a soudnictví zákonem a právem.*“ Článek 20 tedy kromě již zmiňované dělby moci dále zakotvuje vázanost zákonodárství na ústavní řád (*Vorrang der Verfassung*) a vázanost výkonné a soudní moci na zákon a právo (*Vorrang des Gesetzes*).³⁴ Úprava soudního procesu je v zásadě úkolem jednoduchého zákonodárství. Některé základní principy výkonu soudní pravomoci a soudnictví jsou ovšem vzhledem ke své důležitosti obsaženy přímo v Základním zákonu a odráží tak principy právního státu i v oblasti soudnictví.³⁵

Podstatnou součástí právního státu jsou tzv. ústavněprávní garance v soudním řízení, zkráceně základní justiční práva (*Justizgrundrechte*), mezi která patří právo na zákonného soudce a zákaz mimořádných soudů (čl. 101 ZZ), právo být slyšen a z něho odvozené právo na spravedlivý proces (čl. 103 odst. 1 ZZ) a trestněprávní garance zahrnující zákaz zpětného působení zákona (čl. 103 odst. 2 ZZ) a vícenásobného potrestání za týž skutek (čl. 103 odst. 3 ZZ). Gröpl k těmto základním justičním právům zařazuje i ústavní záruku přístupu k soudu.³⁶ Ústavně zakotvené garance práv v případech omezení osobní svobody podle čl. 104 ZZ završují základní zásady trestního řízení, jež jsou formulované přímo Základním zákonem. I přesto, že je většina autorů k základním justičním právům nezařazuje, rozhodla jsem se je z důvodu jejich zásadního významu pro trestní proces zařadit právě v této části diplomové práce. Poslední bod podkapitoly 2.2 je věnován zákazu trestu smrti podle čl. 102 ZZ.

2.1 Ústavní záruka přístupu k soudu

Základním a klasickým projevem právního státu je ústavní záruka přístupu

³³ FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994, s. 22.

³⁴ GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 103.

³⁵ Tamtéž, s. 354.

³⁶ Tamtéž, s. 112.

k soudu v případě porušení práva občanů veřejnou mocí (*Rechtsweggarantie*), která je definována čl. 19 odst. 4 větou první ZZ.³⁷ „Byl li někdo poškozen veřejnou mocí ve svých právech, může použít pořadu práva.“³⁸ Toto ustanovení podrobuje výkonnou moc kontrole dodržování zákonnosti jejího jednání a zaručuje možnost takové jednání v pochybnostech podrobit soudnímu přezkumu. Eventuální kontrola dodržování zákonnosti při výkonu státní moci se přirozeně netýká pouze moci výkonné. Články 93 a 100 ZZ rovněž umožňují prověřit i akty zákonodárné a soudní moci v rámci spolkového a zemského ústavního soudnictví.³⁹

Záruka přístupu k soudu definovaná čl. 19 odst. 4 ovšem otevírá občanům přístup k soudům pouze v případě porušení práv veřejnou mocí. Otázkou tedy zůstává, co se děje v případech, kdy dojde k porušení práva jednoho občana druhým. Doktrína právního státu vedle možnosti ochrany občana před veřejnou mocí předpokládá také účinnou právní ochranu v občansko-právních sporech.⁴⁰ Vedle možnosti obrátit se na soud v případech porušení práv veřejnou mocí Základní zákon obsahuje tzv. obecné ústavní právo obrátit se na soud. To je podle Manssena odvozeno z doktríny právního státu ve spojení s čl. 2 odst. 1 ZZ⁴¹. Obsahuje základní právo na přístup k soudům, právo na přezkoumání sporu ve formálním řízení jakož i právo na závazné soudní rozhodnutí. Obecné právo obrátit se na soud vyplňuje mezery především tam, kde nárok na soudní ochranu nevyplývá přímo ze čl. 19. odst. 4 ZZ. Právo obrátit se na soud je tak chápáno velice obecně neboť je zárukou právní ochrany mimo případy předpokládané čl. 19 odst. 4. Způsob, jakým je tato zásada dále rozvinuta a zákonně upravena, ovšem záleží na uvážení zákonodárce.⁴²

³⁷ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 345.

³⁸ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 239.

³⁹ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 505.

⁴⁰ GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 113.

⁴¹ *Každý má právo na svobodný rozvoj své osobnosti, pokud neporušuje práva druhých a nejedná-li proti ústavnímu pořádku nebo mravnosti.*

⁴² MANSSEN, Gerrit. *Staatsrecht II: Grundrechte*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2011, s. 234-235.

2.2 Základní justiční práva

2.2.1 Právo na zákonného soudce a zákaz mimořádných soudů

Článek 101 ZZ je základním ustanovením pro organizaci soudů v rámci Základního zákona. „(1) Výjimečné soudy jsou nepřipustné. Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. (2) Soudy pro zvláštní obory mohou být zřízeny pouze zákonem.“⁴³ Právo na zákonného soudce se svým významem rovná základním lidským právům (*Grundrechte*) zakotveným v hlavě prvé Základního zákona a podle čl. 93 odst. 1 č. 4a⁴⁴ je jeho porušení způsobilým důvodem k podání ústavní stížnosti ke Spolkovému ústavnímu soudu.⁴⁵ „Zásada zákonného soudce v sobě zahrnuje požadavek předem stanoveného obecného způsobu určení toho, jaký soudce, jaký soudcovský sbor (komora, senát, samosoudce) a soud je příslušným pro rozhodnutí konkrétního sporu.“⁴⁶ Stanovení zákonného soudce pro konkrétní případ je předmětem procesního práva a jednotlivých procesních řádů, detailnější určení v rámci konkrétního soudu je stanoveno rozvrhem práce, který je ustavován na základě §§ 21e a následujících Zákona o organizaci soudů (*Gerichtsverfassungsgesetz*, dále jen GVG).⁴⁷

Právo na zákonného soudce je právem každé procesní strany, tedy každého, kdo před soudem vystupuje v postavení strany nebo je v jí podobném právním postavení. Mezi subjekty tohoto práva lze zahrnout i zahraniční právnické osoby a (v jiných případech k ústavním právům a povinnostem nezpůsobilé) právnické osoby veřejného práva, stejně tak jako každého, kdo má podle příslušných procesních předpisů způsobilost být účastníkem řízení.⁴⁸

Zákaz výjimečných soudů (*Ausnahmegerichte*) vyplývající z čl. 101 odst. 1 věty první ZZ a možnost zřízení zvláštních soudů (*Sondergerichte*) vyplývající z čl. 101 odst. 2 ZZ jsou konkretizací práva na zákonného soudce.⁴⁹ Výjimečný soud je definován jako

⁴³ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irska, Itálie, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecka, Španělska, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 269.

⁴⁴ Spolkový ústavní soud rozhoduje o ústavních stížnostech, které může podat kdokoliv s tvrzením, že je poškozen veřejnou mocí v některém svém základním právu nebo některém ze svých práv obsažených v článku 20 odst. 4, 33, 38, 101, 103 a 104.

⁴⁵ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2024.

⁴⁶ GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I. Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 355.

⁴⁷ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 507.

⁴⁸ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2025.

⁴⁹ Tamtéž, s. 2035.

mimořádný soud zřízený pro jeden či více konkrétních případů a v právním státě je z těchto důvodů nepřipustný.⁵⁰ Požadavky na určení zákonného soudce ovládají i zvláštní soudy zřízené podle odst. 2. Tyto zvláštní soudy mohou být zřízeny pouze na základě zákona a jejich hlavní odlišení od soudů výjimečných spočívá v jejich oprávnění projednávat určitou věcnou materii. Zvláštní soudy zřízené podle čl. 101 mohou být pouze soudy zemské, neboť jediné přípustné spolkové soudy jsou taxativně vymezeny ve čl. 95 a 96 ZZ. Naopak, o zvláštní soudy podle čl. 101 odst. 2 se nejedná v případech zvláštních rozhodčích těles jako např. rodinného soudu zřízeného podle § 23 b GVG u obvodního soudu (*Amtsgericht*). Mezi zvláštní soudy můžeme zařadit disciplinární soudy jednotlivých profesních skupin jako např. advokátů, notářů, soudců, lékařů nebo architektů, ale i soudy pro mladistvé či zvláštní pracovní a sociální soudy, o kterých bude samostatně pojednáno v dalších kapitolách této práce.⁵¹

2.2.2 Právo být slyšen

Ustanovení čl. 103 odst. 1 ZZ garantuje právo být slyšen (*Anspruch auf rechtliches Gehör*). Podle čl. 103 odst. 1 *„má před soudem každý nárok, aby byl podle práva slyšen.“*⁵² „Jedinec by neměl být pasivním objektem soudního řízení. Každý, vůči komu působí soudní rozhodnutí, by měl mít před rozhodnutím možnost vyjádřit se a uplatnit tak jako subjekt řízení svůj vliv na probíhající proces a jeho výsledek.“⁵³ Právo být slyšen je podobně jako právo na zákonného soudce stavěno na roveň základním lidským právům zakotveným v hlavě první Základního zákona a podle čl. 93 odst. 1 číslo 4a je jeho porušení způsobilým důvodem pro podání ústavní stížnosti ke Spolkovému ústavnímu soudu.

Právo být slyšen je označováno jako tzv. procesní „praprávo“ (*prozessuales Urrecht*) a v Základním zákonu dochází k jeho prolínání s dalšími ústavněprávními procesními zásadami. V první řadě se jedná o právo na právně spravedlivý proces (*rechtsstaatlich-faires Verfahren*), který byl odvozen z čl. 2 odst. 1 ZZ (*každý má právo*

⁵⁰ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 38.

⁵¹ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2035.

⁵² KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 269.

⁵³ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 508.

na svobodný rozvoj své osobnosti, pokud neporušuje práva druhých a nejedná-li proti ústavnímu pořádku nebo mravnosti), a i když v Základním zákonu není výslovně upraven, dosáhnul významu procesně právního generálního ustanovení. Dále se jedná o již zmiňovanou ústavní záruku přístupu k soudu a přístupu k soudu v případě porušení práv veřejnou mocí.⁵⁴

Ústavněprávní garance práva být slyšen v sobě nezahrnuje pouze právo procesních stran vyjádřit se k obsahu řízení, ale dále např. zahrnuje právo na informaci o právním názoru soudu a vyjádření protistrany. „Základem rozhodnutí soudu mohou být pouze takové skutečnosti, ke kterým se zúčastnění měli možnost vyjádřit.“⁵⁵ Další podrobná úprava práva být slyšen a záruky spravedlivého procesu jsou předmětem jednotlivých procesních řádů.

2.2.3 Trestně-procesní garance

Elementární součástí právního státu jsou dvě zásady vztahující se k trestnímu řízení. Jedná se o zákaz zpětného působení zákona (*Rückwirkungsverbot*) a zákaz vícečetného potrestání za týž skutek (*Mehrfachbestrafungsverbot*).⁵⁶ Podle čl. 103 odst. 2 může být čin trestán jen tehdy, jestliže byla trestnost zákonem stanovena dříve, než byl čin spáchán. Tato zásada, v římském právu známá jako „nulla poena sine lege praevia“ v sobě zahrnuje několik dílčích aspektů a nutno poznamenat, že se netýká pouze trestných činů, ale i přestupků, za něž jsou v přestupkovém řízení ukládány pokuty.⁵⁷

Všeobecné stanovení toho, zda je určitý skutek trestným činem či nikoliv, je vždy výhradou zákona. Musí se jednat o zákon ve formálním smyslu nebo na základě zákonného zmocnění vydané nařízení či stanovy. Stanovení trestnosti určitého činu se v žádném případě nesmí opírat o obyčejové právo ani o analogii práva (*Analogieverbot*). Zvláštní požadavky jsou kladeny na určitost právní úpravy. Zákodárce má podle judikatury Spolkového ústavního soudu předpoklady k tomu popsat trestnost činu takovým způsobem, aby rozsah působnosti daného ustanovení a popsaná skutková podstata trestného činu byly pro adresáty norem rozpoznatelné přímo

⁵⁴ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2041.

⁵⁵ MANNSSEN, Gerrit. *Staatsrecht II: Grundrechte*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2011, s. 237.

⁵⁶ PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009, s. 135.

⁵⁷ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 509.

ze zákona. Zpětně nesmí být trestnost činu zákonem zakládána ani zpříšňována. Ustanovení čl. 103 ZZ zakotvující zákaz zpětného působení zákona je zvláštním odrazem principu předvídatelnosti pravděpodobnosti státních zásahů a posiluje právní jistotu adresátů trestních norem.⁵⁸

Nikdo nesmí být pro týž čin na základě obecných trestních zákonů trestán vícekrát. Tento princip zakotvený čl. 103 odst. 3 ZZ, rovněž známý jako zásada „ne bis in idem“, je dalším ze základních stavebních kamenů právního státu. „Činem se rozumí událost, která se odehrála v minulosti a na kterou odkazuje obžaloba a usnesení o zahájení řízení a během níž měl obžalovaný jakožto pachatel nebo spolupachatel naplnit skutkovou podstatu trestného činu.“⁵⁹ Vyloučeno je pouze vícečetné odsouzení za týž skutek v rámci trestního zákonodárství. Současné potrestání např. v disciplinárním řízení není v důsledku zásady „ne bis in idem“ vyloučeno.⁶⁰

2.2.4 Právní garance v případech omezení osobní svobody

Záruky zakotvené ve čl. 104 ZZ (osobní svoboda může být omezena jen formou zákona a pouze při dodržení forem v něm předepsaných⁶¹; o přípustnosti odnětí svobody a jeho dalším trvání může rozhodovat jen soudce⁶²) doplňují základní právo na svobodu stanovené ve čl. 2 odst. 2 ZZ, podle kterého má každý právo na život a tělesnou nedotknutelnost; svoboda osoby je neporušitelná a do těchto práv lze zasáhnout pouze na základě zákona. Článek 104 představuje záruky, které patří k nejstarším základním právům souhrně označovaným pod pojmem habeas corpus. Za prvé se jedná o zásadu, podle níž mohou být práva a svobody občana omezeny pouze na základě zákona (*Gesetzesvorbehalt*) a čl. 104 představuje její další rozšíření na oblast případů omezení osobní svobody. Za druhé se jedná o zásadu a záruku toho, že o případech způsobilého a zákonného omezení osobní svobody (*Freiheitsentziehung*) je oprávněn rozhodovat pouze soudce (*Richtervorbehalt*).⁶³

Článek 104 dále zakazuje duševní a tělesné týraní zadržených osob (odst. 1, věta druhá) a zavádí pravidla pro kvalifikované omezení osobní svobody. V případech, kdy

⁵⁸ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 510.

⁵⁹ MANNSSEN, Gerrit. *Staatsrecht II: Grundrechte*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2011, s. 240.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Čl. 104 odst. 1, věta první ZZ.

⁶² Čl. 104 odst. 2, věta první ZZ.

⁶³ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2083.

není odnětí svobody založeno na soudcovském příkazu, je nutné neprodleně požádat o rozhodnutí soudce. Policie nesmí na základě vlastní moci nikoho držet ve vazbě déle než do konce dne následujícího po zadržení.⁶⁴ V případech zadržení pro podezření z trestného činu musí být zadržená osoba nejpozději den po zadržení předvedena k soudci, který jí sdělí důvody zadržení, vyslechne ji a dá jí příležitost vyjádřit námitky. Soudce poté musí neprodleně vydat písemný zatýkací rozkaz opatřený odůvodněním nebo nařídít propuštění na svobodu.⁶⁵ Ve svém posledním odstavci čl. 104 zakotvuje povinnost zpravit o každém soudním rozhodnutí o nařízení nebo trvání odnětí svobody rodinného příslušníka zadrženého či osobu, které důvěřuje.⁶⁶

2.2.5 Zákaz trestu smrti

Absolutní zákaz trestu smrti v čl. 102 ZZ⁶⁷ je třeba chápat především jako reakci na jeho masivní zneužití v době Třetí říše. Zákaz trestu smrti je zakotven nejen v Základním zákoně, ale dále i v Listině základních práv Evropské unie či Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jichž je SRN signatářem.⁶⁸ Působnost čl. 102 o zákazu trestu smrti zároveň působí nejen uvnitř, ale i přes hranice státu. Podle zákona o mezinárodní právní pomoci je totiž nepřijatelné vydat osobu do země, kde jí za spáchaný trestný čin hrozí uložení trestu smrti. Takové vydání je možné pouze v případě, zaváže-li se dožadující stát, že takový trest nebude uložen nebo vykonán.⁶⁹

2.3 Soudci

Článek 92 ZZ svěřuje výkon soudní pravomoci soudcům. „Mezi hlavní úkoly soudců patří prosazování práva, ochrana subjektivních práv, prosazování spravedlnosti mezi občany navzájem i mezi občany a státem a v neposlední řadě pak péče o zachování a hájení právní jistoty a právního míru a pořádku.“⁷⁰ Úprava postavení a zakotvení soudcovské nezávislosti jsou předmětem článků 97 a 98 ZZ. Článek 97 se zaměřuje na

⁶⁴ Čl. 104 odst. 2 ZZ.

⁶⁵ Čl. 104 odst. 3 ZZ.

⁶⁶ Čl. 104 odst. 4 ZZ.

⁶⁷ Čl. 102 ZZ: *Trest smrti je zrušen.*

⁶⁸ *Grundgesetz: Kommentar.* 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2036.

⁶⁹ § 8 IRG

⁷⁰ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht.* 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 296.

věcnou i osobní nezávislost soudců, čl. 98 pak pokládá základy právnímu postavení soudců a rozděluje kompetence mezi Spolek a země v otázkách jejich právního postavení jako spolkových nebo zemských soudců. Rámcovým zákonem definujícím právní postavení soudců je spolkový Zákon o soudcích (*Deutsches Richtergesetz*, dále jen DRiG), jednotlivé spolkové země pak disponují vlastními soudcovskými zákony, kterými spolkový Zákon o soudcích doplňují a konkretizují.

2.3.1 Věcná nezávislost soudců

Soudcovská nezávislost je na ústavní úrovni zakotvena v čl. 97 odst. 1. „*Soudci jsou nezávislí a podléhají pouze zákonu.*“⁷¹ To samé stanovuje § 25 DRiG. Další zákonné ustanovení vztahující se k soudcovské nezávislosti je obsaženo v Zákonu o organizaci soudů: „Soudní moc je vykonávána nezávislými soudy podléhajícími pouze zákonu.“⁷² Tato ustanovení napovídají, že řádný výkon soudní moci je uskutečnitelný pouze prostřednictvím soudců a soudů, kteří jsou absolutně osvobozeni od jakýchkoliv cizích vlivů. V úvahu přichází celá řada nejrůznějších zásahů a opatření, kterými by se jak strany zúčastněné na procesu, tak i mimo stojící osoby, mohly pokoušet ovlivnit průběh procesu a konečné rozhodnutí ve svůj prospěch. Smyslem výše uvedených ustanovení je zajistit soudcovskou nezávislost jak po stránce institucionální, tak ve vztahu k jednotlivým osobám soudců.⁷³

Význam pojmu věcné nezávislosti (*sachliche Unabhängigkeit*) spočívá v nezávislosti osoby soudce na jakýchkoliv pokynech a jiných vlivech ostatních orgánů jiných státních mocí. Mezi věcnou nezávislost je zahrnována nejenom nezávislost na pokynech vztahujících se ke konkrétnímu řízení, ale také nepřipustnost snah o ovlivňování nejrůznějšího charakteru.⁷⁴ Jediným direktivem pro výkon soudní moci tak je vzhledem ke čl. 20 odst. 3 ZZ⁷⁵ a výše uvedenému zákon a právo. Vázanost soudců při výkonu soudnictví pouze zákonem také odlišuje soudce od úředníků (*Beamten*). Ti jsou totiž, na rozdíl od soudců, součástí správních orgánů a podléhají příkazům svých

⁷¹ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecko, Španělska, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 268.

⁷² §1 GVG.

⁷³ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 313.

⁷⁴ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 315.

⁷⁵ *Zákonodárství je vázáno ústavním řádem, výkonná moc a soudnictví zákonem a právem.*

nadřazených.⁷⁶

Jisté napětí vzniká mezi věcnou nezávislostí soudců a služebním dohledem (*Dienstaufsicht*), jemuž podléhají podle § 26 DRiG. Stejně jako soudcovská nezávislost, i služební dohled nad výkonem soudní moci přispívá k řádnému a efektivnímu výkonu soudní moci obecně i v jednotlivých případech. Soudcovská nezávislost je důležitým předpokladem pro efektivitu poskytování právní ochrany, úlohou služebního dohledu pak je střežit a kontrolovat uskutečňování a splnění této služební povinnosti.⁷⁷ Služební dohled se vztahuje na veškerou soudcovskou činnost, nesmí ovšem narušovat soudcovskou nezávislost.⁷⁸ Služební dohled nad soudci spolkových soudů je upraven ve spolkovém Zákonu o soudcích, dohled nad soudci v zemích potom upravují jednotlivé zemské soudcovské zákony.

2.3.2 Osobní nezávislost soudců

Věcná nezávislost soudců je dále institucionálně zajištěna prostřednictvím tzv. personální nezávislosti soudců (*persönliche Unabhängigkeit*) definované ve čl. 97 odst. 2. *„Řádně a podle plánu definitivně ustanovení soudci mohou být propuštěni před uplynutím svého úředního období anebo trvale nebo dočasně zbaveni svého úřadu nebo přeloženi na jiné místo nebo dáni na odpočinek proti své vůli jen z moci soudního rozhodnutí a způsoby, které jsou stanoveny zákonem. Zákonodárství může určit věkovou hranici, při jejímž dosažení odcházejí soudci ustanovení na doživotí na odpočinek. Při změně organizace soudů nebo jejich obvodů mohou být soudci přeloženi k jinému soudu nebo propuštěni z úřadu, avšak pouze při ponechání plného platu.“*⁷⁹

Článek 97 odst. 2 zavádí principy nepřeložitelnosti a neodvolatelnosti soudců. Řádně a podle plánu definitivně ustanovení jsou ti soudci, kteří kromě výkonu povolání soudce nevykonávají žádnou jinou hlavní pracovní činnost a k výkonu povolání soudce byli ustanoveni podle plánu (*Planstelle*). Jedná se tedy o tzv. soudce z povolání (*Berufsrichter*). Podle § 1 DRiG jsou vedle soudců z povolání k výkonu soudnictví povolání ještě laičtí soudci (*ehrenamtliche Richter*), ti jsou ovšem z působnosti čl. 97

⁷⁶ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2000.

⁷⁷ Tamtéž s. 2002.

⁷⁸ § 26 DRiG

⁷⁹ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 268.

odst. 2 vyňati.⁸⁰

2.3.3 Právní postavení soudců

Jak již bylo řečeno výše, je soudcům Základním zákonem, na rozdíl od ostatních úředníků a státních zaměstnanců, propůjčen zvláštní status. Při výkonu své funkce jsou soudci nezávislí a podléhají pouze zákonu a žádným jiným pokynům či nařízením. Na rozdíl od úředníků, jejichž výkon funkce upravuje spolkový Zákon o veřejné službě (*Bundesbeamtengesetz*, resp. zemské zákony o veřejné službě v případě zemských úředníků), je právní postavení soudců předmětem výše zmíněných samostatných zákonů.⁸¹

Ústavním základem pro úpravu právního postavení spolkových a zemských soudců a pro soudcovské služební právo je čl. 98 ZZ. Ten lze pro účely tohoto výkladu rozčlenit na dva tematicky odlišné celky. První z nich se zabývá zákonnou úpravou právního postavení soudců (odst. 1 a 3 čl. 98 ZZ), druhý potom dále specifikuje osobní soudcovskou nezávislost a ve čl. 98 odst. 2 a 5 ZZ pojednává o možnostech přeložení spolkového a zemského soudce v případech porušení zásad stanovených Základním zákonem nebo provinění se proti ústavnímu zřízení země.⁸²

Právní postavení spolkových soudců upraví zvláštní spolkový zákon.⁸³ Právní postavení soudců v zemích je upraveno zvláštními zemskými zákony. Spolek může vydat rámcové předpisy, pokud čl. 74 odst. 1 č. 27⁸⁴ nestanoví nic jiného.⁸⁵ Odstavce 1 a 3 čl. 98 ZZ jsou *lex specialis* ve vztahu k čl. 73 odst. 1 č. 8 ZZ, podle kterého má Spolek výlučnou zákonodárnou pravomoc ve věcech právních poměrů osob ve službě Spolku a přímých spolkových veřejnoprávních korporací. Zavazují tedy spolkového a zemského zákonodárce k tomu, aby právní postavení soudců upravil zvláštními zákony. Tato úprava má zahrnovat komplexní služební právo včetně ustavování soudců do funkce, požadavky na vzdělání soudců, otázky služebního povýšení, propuštění, úřední označení stejně jako organizační začlenění soudců, funkčně právní přidělení úkolů a

⁸⁰ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2008.

⁸¹ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 442.

⁸² *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2008.

⁸³ Čl. 98 odst. 1 ZZ.

⁸⁴ *Konkurující zákonodárství se vztahuje na statusová práva a povinnosti zemských úředníků, obcí, a jiných korporací veřejného práva stejně jako na práva zemských soudců s výjimkou záležitostí týkajících se kariéry (Laufbahn), platů a zaopatření.*

⁸⁵ Čl. 98 odst. 3 ZZ, čl. 74 ZZ.

v neposlední řadě odměňování a zaopatření soudců.⁸⁶

Spolkovým zákonem upravujícím právní postavení soudců je Soudcovský zákon (*Deutsches Richtergesetz*). Ten v první řadě upravuje postavení soudců ve službách Spolku a spolkových zemích. Pro spolkové soudce se jedná o úpravu komplexní, právní postavení soudců v zemích je pak dále specifikováno jednotlivými zemskými soudcovskými zákony. Soudcovský zákon spolkové země Bavorsko (*Bayerisches Richtergesetz*) např. ve svém čl. 1 stanovuje, že pokud není stanoveno jinak, platí tento zákon pro soudce z povolání ve službě svobodného státu Bavorsko a ve svém druhém odstavci vylučuje působnost tohoto zákona a Spolkového soudcovského zákona pro členy Bavorského ústavního soudního dvora (*Bayerischer Verfassungsgerichtshof*).⁸⁷

Nároky na vzdělání soudců a jejich způsobilost k výkonu funkce soudce jsou definovány Spolkovým soudcovským zákonem, podle něhož má způsobilost k vykonávání soudcovského úřadu ten, kdo absolvuje vysokoškolské právnické vzdělání zakončené první zkouškou a navazující přípravnou službu zakončenou druhou zkouškou.⁸⁸ Toto ustanovení je dále podrobně rozvedeno v následujících paragrafech a obsahuje konkrétní požadavky na dobu, obsah i výsledky studia budoucího soudce.⁸⁹ Způsobilý k výkonu povolání soudce je pak ten, kdo je Němec ve smyslu čl. 116 ZZ, kdo má způsobilost vykonávat úřad soudce podle §§ 5-7 DRiG, kdo disponuje náležitou sociální kompetencí a ten, kdo poskytuje záruku, že vždy bude hájit svobodný demokratický právní řád (*Grundordnung*) ve smyslu Základního zákona.⁹⁰

Eventuální případy provinění spolkových soudců proti Základnímu zákonu nebo ústavnímu zřízení země a jejich sankcionování ošetřuje čl. 98 odst. 2. „*Proviní-li se spolkový soudce při výkonu svého úřadu nebo mimo něj proti zásadám Základního zákona nebo proti ústavnímu zřízení země, může Spolkový ústavní soud na návrh Spolkového sněmu dvoutřetinovou většinou nařídit, aby soudce byl přeložen do jiného úřadu nebo dán na odpočinek. Jde-li o úmyslné provinění, může být propuštěn.*“⁹¹ Cílem tohoto ustanovení je zajistit jak služební, tak i mimoslužební věrnost spolkových soudců Základnímu zákonu i ústavnímu zřízení země. V praxi ustanovení čl. 98 odst. 2

⁸⁶ *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011, s. 2010.

⁸⁷ § 1 BayRiG.

⁸⁸ § 5 odst. 1 DRiG.

⁸⁹ §§ 5a – 7 DRiG.

⁹⁰ § 9 DRiG.

⁹¹ Čl. 98 odst. 2 ZZ, Citace z: KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s. 2004, s. 268.

Základního zákona dosud nebylo využito.

V případě žaloby na soudce (*Richteranklage*), který porušil ústavu, se nejedná o trestněprávní odpovědnost, nýbrž o ochranu demokratického ústavního řádu (*demokratische Grundordnung*) ve smyslu čl. 91. odst. 1 („*K odvrácení nebezpečí ohrožujícího trvání nebo svobodné demokratické zřízení Spolku nebo země, může si země vyžádat policejní síly jiných zemí, jakož i síly a zařízení jiných správ a pohraniční služby*“⁹²). Co se charakteru sankcionovaného jednání spadajícího pod dikci čl. 98 odst. 2 týče, není jím míněno jakékoliv porušení základní zásady Základního zákona, ale pouze takové, které má agresivní a bojovný charakter a směřuje proti samotnému demokratickému zřízení země. Na soudcovskou žalobu jsou kromě přísných materiálních předpokladů kladeny i striktní procesní nároky formálního rázu. O stíhání spolkového soudce pro zmiňovaná provinění je potřeba souhlasu kvalifikované většiny Spolkového sněmu (tedy dvou třetin), samotné rozhodnutí pak náleží Spolkovému ústavnímu soudu. Podle čl. 98 odst. 5 platí, že pro zemské soudce mohou země zavést výše popsanou úpravu odpovídající odst. 2. čl. 98.

⁹² Tamtéž, s. 265.

3. SYSTÉM SOUDNÍ MOCI

Soudní pravomoc je ve Spolkové republice Německo vykonávána Spolkovým ústavním soudem, spolkovými soudy a soudy zemí. Mezi ústavní orgány Spolku a zemí patří Spolkový ústavní soud a zemské ústavní soudy. Pro ostatní soudy stojící mimo tuto strukturu, tzn. všechny spolkové a zemské soudy kromě ústavních, platí horizontální a vertikální členění. Horizontální členění spočívá v rozdělení soudnictví na různé druhy výkonu soudní pravomoci (*Zweige der Gerichtsbarkeit*) a vertikální členění v rozdělení na soudy různých stupňů (*Instanzen*).⁹³

3.1 Druhy výkonu soudní pravomoci

Ústavněprávním základem pro horizontální členění soudnictví v SRN je čl. 95 ZZ. Tento článek, jehož prostřednictvím jsou zřízeny nejvyšší spolkové soudní dvory, zároveň zakotvuje rozdílné druhy výkonu soudní pravomoci (*Zweige der Gerichtsbarkeit*). Vedle sebe tak stojí:

- Obecné soudnictví (*ordentliche Gerichtsbarkeit*) zahrnující:
 - Civilní soudnictví (*Zivilgerichtsbarkeit*)
 - Trestní soudnictví (*Strafgerichtbarkeit*)
 - Soudnictví v nesporných věcech (*freiwillige Gerichtsbarkeit*)

- Zvláštní soudnictví (*besondere Gerichtsbarkeit*) zahrnující:
 - Pracovněprávní soudnictví (*Arbeitsgerichtsbarkeit*)
 - Správní soudnictví (*Verwaltungsgerichtsbarkeit*)
 - Sociální soudnictví (*Sozialgerichtsbarkeit*)
 - Finanční soudnictví (*Finanzgerichtsbarkeit*)

Výkon soudní moci (*Gerichtsbarkeit*) je Gottwaldem definován jako „státní činnost namířená na prosazování právního řádu“⁹⁴ a vedle legislativy a exekutivy tvoří třetí moc ve státě (judikativu). Pojmy výkon soudní moci (*Gerichtsbarkeit*) a soudní

⁹³ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 439.

⁹⁴ GOTTWALD, Peter, Leo ROSENBERG a Karl Heinz SCHWAB. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004, s. 59.

moc (*richterliche Gewalt, rechtsprechende Gewalt*) používané Základním zákonem a spolkovými i zemskými zákony, je potom třeba chápat jako různé výrazy pro označení pojmu stejného sémantického významu. Jednotlivé druhy výkonu soudní pravomoci jsou rovnocenné a žádný není jinému nadřazen nebo podřazen. Každý z druhů soudnictví je upraven vlastním procesním řádem s pravidlem subsidiarity Občanského soudního řádu (*Zivilprozessordnung*). Podle § 36 Trestního řádu (*Strafprozessordnung*) tak např. platí pro doručování přiměřeně předpisy občanského soudního řádu stejně jako pro určení nákladů řízení podle § 142 Finančního soudního řádu (*Finanzprozessordnung*).

Vedle uvedených druhů soudní pravomoci nelze opomenout vztah k evropskému soudnictví (*europäische Gerichtsbarkeit*). Při výkonu evropské soudní pravomoci prostřednictvím Evropského soudního dvora se sídlem v Lucemburku (*Europäischer Gerichtshof, EuGH*) a dále Evropského soudu pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku (*Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte, EGMR*) vznikají jisté zvláštnosti, neboť se jedná o nadnárodní soudy stojící mimo německou soudní organizaci, které svojí soudní pravomoc odvozují z přijatých mezinárodních smluv. V takových případech se ale nejedná o výkon zahraniční soudní pravomoci, ale o vnitrostátní soudní činnost vykonávanou prostřednictvím mezinárodních institucí.⁹⁵

3.2 Spolkové a zemské soudy

Z hlediska vertikálního členění soudní pravomoci předpokládá Základní zákon existenci soudů spolkových a soudů zemských (soudní pravomoc vykonávají tímto Základním zákonem zřízené spolkové soudy a soudy zemí)⁹⁶. Co se nejvyšších spolkových soudních dvorů týče, zřizuje Základní zákon Spolkový soudní dvůr, Spolkový správní soud, Spolkový finanční dvůr, Spolkový pracovní soud a Spolkový sociální soud.⁹⁷ Nejnižší a střední soudní instance jsou zpravidla tvořeny zemskými soudy, které jsou samostatně zřizovány jednotlivými spolkovými zeměmi. Organizace soudů (*Gerichtsverfassung*) stejně jako jednotlivé typy soudních řízení (*Gerichtsverfahren*) jsou ovšem na základě ustanovení čl. 74 odst. 1 ZZ o konkurujícím

⁹⁵ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 186.

⁹⁶ Čl. 92 ZZ.

⁹⁷ Čl. 95 odst. 1 ZZ.

zákonodárství upraveny spolkovým zákonem.⁹⁸

Pro každý druh výkonu soudní pravomoci existují spolkové i zemské soudy a několik možných instancí, tedy vzájemně nadřazených stupňů, ve kterých soudní proces může probíhat. Ve většině případů se jedná o dvě instance v rámci zemských soudů, kterým je jako poslední instance nadřazen soud na spolkové úrovni (jedná se o případy pracovního, správního a sociálního soudnictví).⁹⁹ Toto však samozřejmě není výlučným pravidlem a rozhodujícím faktorem je, v rámci jakého druhu soudní pravomoci řízení probíhá a v některých případech také jakého významu konkrétní projednávaná věc je (v civilním soudnictví je např. rozhodující tzv. hodnota předmětu sporu¹⁰⁰).

3.3 Obecné soudnictví

Označení trestního a civilního soudnictví souhrnným pojmem obecné soudnictví (*ordentliche Gerichtsbarkeit*) má svůj původ v poslední čtvrtině 19. stol. Do roku 1877, kdy byl přijat zákon o organizaci soudnictví, bylo předmětem rozhodování nezávislých soudců pouze civilní a trestní soudnictví. Ve správním a finančním soudnictví naproti tomu rozhodovali úředníci podléhající nařízením svých nadřízených. Přijetím Zákona o organizaci soudnictví v roce 1877 se tato situace změnila.¹⁰¹ Ustanovením článků 92, 95 odst. 1 a 97 odst. 1 ZZ je výkon zvláštních druhů soudnictví nezávislými soudci potvrzen i na ústavní úrovni.

*K projednání občanskoprávních sporů, věcí rodinných, věcí nesporných stejně jako trestních věcí, k jejichž projednání nejsou příslušné správní orgány ani správní soudy či na základě předpisů spolkového práva jiné zvláštní soudy, jsou příslušné soudy obecného soudnictví.*¹⁰² Toto ustanovení Zákona o organizaci soudnictví kromě civilního a trestního soudnictví definuje třetí odvětví obecného soudnictví tzv. *freiwillige Gerichtsbarkeit*, zabývající se nespornými věcmi jako jsou např. poručnictví, dědění či výše uvedené rodinné věci.

Od roku 2009 jsou tato nesporná řízení předmětem spolkového Zákona o řízení

⁹⁸ ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008, s. 440.

⁹⁹ PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009, s. 137.

¹⁰⁰ Srov. § 23 GVG

¹⁰¹ PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009, s. 137.

¹⁰² § 13 GVG

ve věcech rodinných a o řízení ve věcech nesporného soudnictví (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*), zkráceně nazývaného Zákon o řízení ve věcech rodinných (*Familienverfahrensgesetz, FamFG*), a i pro tento zákon platí subsidiárně ustanovení občanského soudního řádu (ZPO). K otázce, zda soudnictví v nesporných věcech tvoří vedle civilního a trestního soudnictví samostatnou součást obecného soudnictví anebo je systémově podřazeno civilnímu soudnictví, se odborná literatura staví rozdílně. Podle Schilkena ale převažují důvody k jejímu definování jako samostatné součásti obecného soudnictví. Obecné soudnictví podle něj tedy zahrnuje sporné civilní soudnictví (*streitige Zivilgerichtsbarkeit*), nesporné soudnictví (*freiwillige Gerichtsbarkeit*) a trestní soudnictví (*Strafgerichtsbarkeit*).¹⁰³

Obecné soudnictví je ve všech svých třech odvětvích vykonáváno obecnými soudy (*Amtsgerichte*), zemskými soudy (*Landgerichte*) a vrchními zemskými soudy (*Oberlandesgerichte*). Nejvyšší instancí pro oblast obecného soudnictví je Spolkový soudní dvůr (*Bundesgerichtshof*) se sídlem v Karlsruhe.¹⁰⁴ Správu soudů a služební dohled nad nimi vykonávají ministerstva spravedlnosti příslušných zemí, v případě Spolkového soudního dvora pak Spolkové ministerstvo spravedlnosti (*Bundesjustizministerium*).¹⁰⁵

3.3.1 Civilní soudy, civilní proces

Procesním řádem upravujícím civilní proces je Občanský soudní řád (*Zivilprozessordnung, ZPO*), který je členěn do deseti knih. U civilního sporného procesu rozlišujeme tzv. řízení nalézací (*Erkenntnisverfahren*) a nucený výkon rozhodnutí (*Zwangsvollstreckung*). Obě tyto části jsou upraveny v ZPO, nucený výkon rozhodnutí je předmětem i dalších zákonů (např. Zákona o nucené dražbě a nucené správě, *Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung*). Stěžejními zákoníky upravujícími vzájemné vztahy osob soukromého práva jsou Občanský zákoník (*Bürgerliches Gesetzbuch, BGB*) a Obchodní zákoník (*Handelsgesetzbuch, HGB*).

¹⁰³ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 273.

¹⁰⁴ § 12 GVG

¹⁰⁵ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 273.

3.3.1.1 Zásady civilního procesu

Základní zásady civilního řízení (*Prozessmaximen*) se týkají především rozdělení úkolů a funkcí mezi soud a strany sporu, pojednávají o důkazním právu a dokazování, a také se mimo jiné zaměřují na průběh civilního řízení z hlediska doby jeho trvání. Zásady civilního řízení v sobě zahrnují principy, které jsou platné i pro ostatní druhy řízení (např. zásada ústnosti či právo být slyšen před soudem), ale samozřejmě i principy, které jsou charakteristické pouze pro občanské řízení (např. zásada projednací). Zásady civilního řízení nejsou v zákoně výslovně uvedeny, v rámci zákonodárského procesu však byly východiskem pro tvorbu jednotlivých ustanovení ZPO.¹⁰⁶

Zakotvení civilního procesu na ústavní úrovni je obsahem článků o zákonném soudci¹⁰⁷, o právu být slyšen¹⁰⁸, o rovném postavení před zákonem¹⁰⁹ a článků zakotvujícím právo na spravedlivý proces a vázanost soudní moci zákonem a právem¹¹⁰.

Mezi dva základní odvětvové principy civilního procesu patří zásada dispoziční (*Dispositionsmaxime*), která je procesním protějškem stěžejní hmotněprávní zásady privátní autonomie (*Privatautonomie* ústavně zakotvena ve čl. 2 odst. 1 ZZ, v Občanském zákoníku se projevuje např. nárokem na svobodný výkon vlastnického práva podle § 903 BGB či zásadou testovací svobody podle § 1937 BGB) a zásada projednací (*Verhandlungsmaxime*). Dispoziční zásada se projevuje tak, že civilní řízení může být zahájeno pouze na popud strany procesu (kde není žalobce, není ani soudce; *wo kein Kläger, da kein Richter*)¹¹¹ a je odpovědí na otázku, kdo civilní řízení zahajuje, ukončuje, kdo určuje jeho rozsah a jeho případné projednání v další instanci.

Jak bylo řečeno výše, zahrnuje v sobě dispoziční zásada několik dílčích principů. Prvním z nich je vázanost soudu na žalobní návrh, kterému odpovídá právo žalobce na dispozici předmětem řízení. To znamená, že soud rozhoduje pouze o tom a v rozsahu, jak bylo stranou navrženo a nemůže jí přiřknout to, co nebylo v návrhu požadováno (*Antragsbindung*). Zásada dispoziční se odráží i v řízení o opravném prostředku, protože to je zásadně zahajováno z iniciativy procesních stran a nikoliv ex offo. Zásada dispozice řízením v sobě nezahrnuje pouze právo řízení zahájit, ale i právo žalobce

¹⁰⁶ LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 6.

¹⁰⁷ Čl. 101 ZZ.

¹⁰⁸ Čl. 103 odst. 1 ZZ.

¹⁰⁹ Čl. 3 ZZ.

¹¹⁰ Čl. 2 odst. 1 ZZ a čl. 20 odst. 3 ZZ.

¹¹¹ *Einleitung des Verfahrens*

řízení ukončit zpětvzetím žaloby (*Klagerücknahme*, § 269 ZPO). Civilní řízení je možné ukončit také uznáním uplatněného nároku žalovaným (*Anerkenntnis*, § 307 ZPO) či smírem (*Prozessvergleich*, § 278).¹¹²

Dalším ze stěžejních principů civilního řízení je zásada projednací (*Verhandlungsmaxime* či *Beibringungsgrundsatz*). Procesním stranám tedy nenáleží pouze dispozice řízením a jeho předmětem, ale také právo a zároveň povinnost předkládat skutečnosti hovořící ve prospěch nebo neprospěch té či oné strany. Pouze skutečnosti, které jsou stranami sporu soudu předloženy, může soud zohlednit ve svém rozhodnutí. Soud podle zásady projednací tedy projedná pouze to, co mu k projednání strany sporu předloží.¹¹³

3.3.1.2 Příslušnost soudů v civilním procesu

Podle § 13 GVG jsou k projednání občanskoprávních sporů příslušné soudy obecného soudnictví, mezi které patří obvodní soudy, zemské soudy, vrchní zemské soudy a Spolkový soudní dvůr. Tato příslušnost je nazývána jako příslušnost pořadu práva (*Rechtswegzuständigkeit*) a je doplněna ustanoveními ZPO o pravidlech určení místní a věcné příslušnosti. V § 12 ZPO je definován pojem obecného soudu (*allgemeiner Gerichtsstand*). Soud, který je obecným soudem určité osoby, je příslušný k projednání všech žalob proti ní vznesených. Obecný soud osoby je určen podle jejího bydliště¹¹⁴, jedná-li se o osobu bez bydliště, je příslušnost soudu určena podle místa jejího pobytu a není-li takové místo známo, je pro určení příslušného soudu relevantní místo jejího posledního bydliště¹¹⁵. Obecný soud právnické osoby je ten, kde má právnická osoba svoje sídlo. Sídlem je, není-li uvedeno nic jiného, místo, ve kterém je vedena správa právnické osoby.¹¹⁶

Věcnou příslušnost určí podle § 1 ZPO Zákon o organizaci soudů. Podle jeho § 2 je věcná příslušnost obvodního soudu (*Amtsgericht*) dána v občanskoprávních sporech (není-li bez ohledu na hodnotu sporu jeho projednání přikázáno zemskému soudu) v následujících případech. Obvodní soud je příslušný k projednání sporů o nároky, jejichž předmět nepřesahuje peněžní hodnotu pět tisíc euro a dále bez ohledu na

¹¹² LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage.

München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 6-11.

¹¹³ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁴ § 13 ZPO.

¹¹⁵ § 16 ZPO.

¹¹⁶ § 17 ZPO.

hodnotu sporu k projednání sporů z nájemních vztahů, jejichž předmětem jsou bytové prostory nebo např. spory o náhradu škody způsobené divokou zvěří.¹¹⁷ Obvodní soudy jsou dále příslušné k projednání věcí spadajících do výkonu soudní pravomoci v nesporných věcech, např. rodinných záležitostí a dalších nesporných věcí, není-li dalšími předpisy stanovena příslušnost jiného soudu.¹¹⁸

Hodnota sporu je určujícím faktorem pro určení věcné příslušnosti soudu a pro výpočet nákladů řízení. Hodnota sporu (*Streitwert*) je penězi vyjádřená hodnota předmětu sporu (*Streitgegenstand*).¹¹⁹ V zásadě je určena podle volného uvážení soudu, na jeho podnět může být určena i znalci či úřady.¹²⁰ Ustanovení ZPO (§§ 2-11) o hodnotě sporu jsou východiskem pro veškerá ustanovení o hodnotě sporu vyskytující se v Zákoně o organizaci soudů.¹²¹

U zemských soudů jsou podle § 60 GVG zřízeny civilní a trestní komory. Před civilními komorami, včetně komor pro obchodní věci, jsou projednávány všechny občanskoprávní spory, které nepřichází v úvahu k projednání před soudy obvodními.¹²² Ve sporech, které svojí hodnotou překračují sumu pět tisíc euro, rozhodují jako soudy první instance zemské soudy. Před civilními a obchodními komorami zemského soudu je dále, bez ohledu na hodnotu sporu, v první instanci rozhodováno např. o nárocích vznesených na základě zákonů o veřejné službě proti státní pokladně (*Fiskus*), o nárocích vznesených proti soudcům a úředníkům kvůli překročení jejich úředních pravomocí nebo kvůli opomenutí úředního jednání či o nárocích na náhradu škody vzniklé na základě chybné, klamavé nebo opomenuté veřejné informace o kapitálovém trhu.¹²³

3.3.1.3 Stádia civilního procesu a jejich charakteristika

Jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly, rozpadá se civilní proces do dvou základních fází. První z nich je řízení nalézací, druhou pak nucený výkon rozhodnutí. Průběh civilního procesu a hlavně tedy řízení nalézacího, je dále možné rozčlenit do následujících stádií:

¹¹⁷ § 23 GVG

¹¹⁸ § 23 a GVG

¹¹⁹ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 402.

¹²⁰ § 3 ZPO.

¹²¹ § 2 ZPO.

¹²² § 71 GVG

¹²³ § 71 GVG

1. Podání žaloby (*Klageerhebung*)
2. Ústní jednání (*mündliche Verhandlung*)
3. Provedení důkazů (*Beweisaufnahme*)
4. Vynesení rozsudku (*Urteilsfällung*)
5. Řízení o opravných prostředcích (*Rechtsmittelverfahren*)
6. Právní moc (*Eintritt der Rechtskraft*)
7. Nucený výkon rozhodnutí (*Zwangsvollstreckung*)

Cílem nalézacího řízení je zjistit, co je po právu (*was rechtens ist*) a podle toho rozhodnout. Ve fázi nuceného výkonu rozhodnutí je pak toto právo, v případě, že není plněno dobrovolně, prosazeno prostřednictvím státního donucení. Občanské řízení sporné je ovládáno dispoziční zásadou, podle které stojí iniciativa k zahájení procesu v rukou toho, kdo hledá ochranu práva.¹²⁴

Strany právního sporu vystupující před soudem se nazývají žalobce (*Kläger*) a žalovaný (*Beklagte*).¹²⁵ Způsobilost být účastníkem řízení (*Parteifähigkeit*) má každý, kdo je způsobilý k právům a povinnostem.¹²⁶ Od způsobilosti být účastníkem řízení je potřeba odlišovat procesní způsobilost (*Prozessfähigkeit*), jejíž rozsah odpovídá té míře, v jaké se dotýčný může zavazovat prostřednictvím smluv¹²⁷. Podle § 59 je možné tzv. společenství ve sporu (*Streitgenossenschaft*), podle kterého může stát na straně žaloby i na straně žalované více osob v případě, že se zřetelem k předmětu sporu stojí tyto osoby v právním společenství nebo jsou oprávněny nebo povinny ze stejného skutkového a právního důvodu.

Nalézací řízení začíná podáním žaloby nebo podáním žádosti na vydání platebního rozkazu (*Mahnbescheid*) podle § 688 a následujících ZPO.¹²⁸ Žaloba musí být podána písemně a musí obsahovat označení stran a soudu, musí definovat předmět žaloby a důvody vzneseného nároku stejně jako určitý návrh.¹²⁹ ZPO dále připouští možnost podat u obvodního soudu žalobu ústně do protokolu¹³⁰ nebo podle §§ 130 a

¹²⁴ SCHILKEN, Eberhard. *Zivilprozessrecht*. 4. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2002, s. 18.

¹²⁵ LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 44.

¹²⁶ § 50 ZPO.

¹²⁷ § 52 ZPO.

¹²⁸ LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 44.

¹²⁹ § 253 ZPO.

¹³⁰ § 496 ZPO.

130 a ZPO elektronicky – tzn. telegramem, telefaxem, faxem, nebo elektronickým přenosem prostřednictvím datové schránky.

Doručení žaloby soudu a zahájení řízení je podle § 261 ZPO důvodem pro vznik překážky litispendence (*Rechtshängigkeit*). Překážka litispendence se projevuje především tak, že v průběhu trvání procesněprávního vztahu založeného podáním žaloby, nemůže být spor na podnět ani jedné z procesních stran jinde soudně projednáván.¹³¹ Překážka litispendence se dále projevuje tak, že v případech změn okolností určujících příslušnost soudu, u něhož bylo projednávání sporu zahájeno, nemá na již stanovenou příslušnost soudu žádný vliv.¹³² Ustanovení § 261 jsou vyjádřením zásady *perpetuatio fori* (trvání příslušnosti), která znamená, že „pro určení příslušnosti jsou relevantní okolnosti, jaké tu byly v době zahájení řízení. Jestliže se v průběhu řízení tyto okolnosti změní, nemá to na určení příslušnosti vliv.“¹³³

Po doručení žaloby soudu jsou nasnadě dva možné postupy. Buď je soudem podle § 275 ZPO nařízen tzv. časný první termín (*früher erster Termin*) nebo soud nařídí písemné předběžné řízení (*schriftliches Vorverfahren*) podle § 276 ZPO.¹³⁴ Cílem obou těchto možných postupů soudu je připravit projednání věci tak, aby bylo možno rozhodnout v jednom ústním jednání (*Haupttermin*).¹³⁵ Zda se soud rozhodne pro tzv. první časný termín nebo pro písemné předběžné řízení závisí na jeho uvážení. Základním pravidlem pro určení dalšího postupu soudu po doručení žaloby je, že jednodušší případy se projednávají v prvním časném termínu, obtížnější případy pak náleží spíše do písemného předběžného řízení. Dále je potřeba zmínit, že v případě nečinnosti obžalovaného v rámci písemného předběžného projednání obžaloby, hrozí uložení rozsudku pro zmeškání (*Versäumnisurteil*) bez ústního projednání podle § 331 odst. 3 ZPO.¹³⁶

Je-li nařízen první časný termín, může se stát, že ve věci samé bude rozhodnuto již v jeho rámci. To se ale děje spíše výjimečně a i první časný termín slouží spíše k přípravě hlavního ústního jednání (*Haupttermin*).¹³⁷ V souladu s § 278 ZPO je povinností soudu učinit pokus o smírné vyřešení sporu (*Güteverhandlung*). Pro něj je

¹³¹ § 261 odst. 3 č. 1 ZPO.

¹³² § 261 odst. 3 č. 2 ZPO.

¹³³ WINTEROVÁ, Alena, a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde, 2011, s. 117.

¹³⁴ § 272 odst. 2 ZPO.

¹³⁵ § 272 odst. 1 ZPO.

¹³⁶ PANTLE, Norbert a Stephan KREISSL. *Die Praxis des Zivilprozesses*. 4. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer GmbH Stuttgart, 2007, s. 72.

¹³⁷ LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 46.

předepsána účast obou stran. V případě, že smíru není dosaženo nebo se jedna ze stran k pokusu o jeho uzavření nedostaví, je podle § 279 ZPO okamžitě zahájeno ústní jednání (ať už časný první termín nebo ústní jednání ve smyslu *Haupttermin*) nebo stanoven termín ústního jednání.

Následující ústní jednání má kontradiktorní, tedy sporný charakter. Jeho průběh je podle § 139 ZPO řízen a koordinován soudem a v jeho průběhu strany sporu „vznášejí protichůdné návrhy, žalobce požaduje uložení rozsudku (*Verurteilung*), obžalovaný pak zamítnutí obžaloby (*Klageabweisung*).¹³⁸ Soud dále bez návrhu, z moci úřední, posuzuje přípustnost (*Zulässigkeit*) a důvodnost (*Begründetheit*) žaloby. Pokud žaloba není přípustná, je soudem jako nepřípustná zamítnuta. Takovýto rozsudek, který je vyneseny z důvodů procesní nepřípustnosti, se nazývá *Prozessurteil*. Je-li žaloba soudem shledána jako přípustná, rozhoduje dále soud o její důvodnosti.¹³⁹

Při provádění důkazů je soud vázán ustanoveními §§ 355 a násl. ZPO, ve kterých je přesně vymezen postup pro jejich provádění. V následujících ustanoveních jsou dále vymezeny přípustné důkazní prostředky, mezi které patří např. důkaz ohledáním (*Beweis durch Augenschein*)¹⁴⁰, důkaz svědkem (*Zeugenbeweis*)¹⁴¹, důkaz znaleckým posudkem (*Beweis durch Sachverständige*)¹⁴², důkaz listinami (*Beweis durch Urkunden*)¹⁴³ či důkaz výslechem účastníků (*Beweis durch Parteivernehmung*)¹⁴⁴. V průběhu dokazování je stranám dán prostor vyjádřit se k prováděným důkazům a podle § 286 ZPO je na uvážení soudu, jakou váhu předkládaným důkazům přiloží (zásada volného hodnocení důkazů, *Grundsatz der freien richterlichen Beweiswürdigung*). I v případě, že tvrzení stran nebyla prokázána ani vyvrácena, musí soud rozhodnout. Strana, která nese důkazní břemeno, musí nést následky jeho neunesení. To znamená, že tvrzené skutečnosti, které se jí před soudem nepodařilo prokázat, hrají v její nespěch. Obecně pak platí zásada, že každá strana musí prokázat ty skutečnosti, ze kterých by mohly plynout právní následky v její prospěch.

145

Poté, co soud nabyl určité přesvědčení a vytvořil si názor na projednávaný věcný

¹³⁸ Tamtéž, s. 47.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ § 371 a násl. ZPO.

¹⁴¹ § 373 a násl. ZPO.

¹⁴² § 402 a násl. ZPO.

¹⁴³ § 415 a násl. ZPO.

¹⁴⁴ § 445 a násl. ZPO.

¹⁴⁵ LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 49.

obsah sporu, následuje aplikace práva na daný případ. Soud může dojít k závěru, že žaloba je odůvodněná. V takovém případě je žalovaný odsouzen (*Verurteilung*). V případě, že soud shledá žalobu jako bezdůvodnou, zamítne ji (*Abweisung*).¹⁴⁶ Rozsudek (*Urteil*) může být podle § 309 ZPO vynesena jen takovým soudcem, který byl účasten jednání, které předcházelo vynesení rozsudku. Formální náležitosti rozsudku jsou srovnatelné s českou právní úpravou podle § 157 OSŘ. Kromě náležitostí jako označení stran, soudu či soudců obsahuje výrok rozsudku (*Urteilsformel*) část, v níž jsou vyličené soudem zjištěné skutečnosti (*Tatbestand*) a odůvodnění (*Entscheidungsgründe*).¹⁴⁷ Rozsudek je podle § 311 ZPO vyhlášen jménem lidu a následně je podle § 317 vyhotoven a doručen stranám sporu.

Vyhlášení rozsudku znamená ukončení procesu v dané instanci, nemusí ovšem znamenat ukončení procesu jako celku, neboť za určitých okolností jsou proti rozsudku přípustné opravné prostředky, které v některých případech znamenají pokračování procesu. ZPO rozeznává odvolání (*Berufung*) upravené v §§ 511 a násl., revizi (*Revision*, která se podobá dovolání podle OSŘ¹⁴⁸) upravenou v §§ 542 a násl., okamžitou stížnost (*sofortige Beschwerde*, §§ 567 a násl. ZPO) a stížnost, kterou lze odůvodnit pouze právní nesprávností rozhodnutí soudu (*Rechtsbeschwerde*, §§ 574 a násl. ZPO). Proti rozsudkům obsahujícím Konečné rozhodnutí ve věci jsou namířeny odvolání a revize, oba typy stížností jsou pak směřovány proti ostatním druhům rozhodnutí vydaných soudem v rámci procesu, zpravidla proti usnesení (*Beschluss*).¹⁴⁹

Odvolání je přípustné pouze proti konečnému rozhodnutí ve věci v prvním stupni a pouze v případě, že hodnota předmětu odvolání, která se může lišit od hodnoty předmětu sporu v penězích (*Streitwert*), přesahuje hodnotu šesti set euro nebo pokud soud rozhodující v první instanci v rozsudku odvolání připustil.¹⁵⁰ ZPO dále možnost podat proti rozsudku odvolání připouští za následujících okolností. Soud první instance může podání odvolání připustit za splnění dalších dvou podmínek, které jsou dány kumulativně. Za prvé tehdy, má-li věc zásadní právní význam nebo lze předpokládat, že k zajištění jednotné judikatury bude potřeba rozhodnutí odvolacího soudu. Za druhé musí být splněna podmínka, že strana sporu není rozsudkem zatížena v hodnotě

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ § 313 ZPO.

¹⁴⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁹ SCHILKEN, Eberhard. *Zivilprozessrecht*. 4. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2002, s. 20.

¹⁵⁰ § 511 odst. 1 ZPO.

přesahující šest set euro.¹⁵¹ Přípustným odvolacím důvodem může být pouze fakt, že rozhodnutí bylo založeno na porušení práva (porušení práva podle § 546 ZPO znamená případy, kdy právní norma nebyla správně použita nebo nebyla použita vůbec). Druhým možným odvolacím důvodem jsou případy, kdy zohledněné nové skutečnosti ospravedlňují jiné rozhodnutí ve věci (za splnění určitých okolností, v jiných případech platí zákaz novot).¹⁵²

Odvolání nevede k novému projednání věci před soudem vyšší instance, ale podle § 529 ZPO je soud druhé instance vázán zjištěními o skutkovém stavu, ke kterým došel soud první instance. Nové skutečnosti, tzv. novoty (*neues Vorbringen*), uvedené stranami v řízení před soudem druhého stupně, jsou přípustné pouze ve velmi omezených případech, což platí i pro nově vznesené žalobní nároky. Odvolání proti rozsudku obvodního soudu vede k jeho projednání (jako soudu vyššího stupně) zemským soudem (§ 72 GVG). Je-li pro rozhodnutí v prvním stupni příslušný zemský soud, je odvolací instancí vrchní zemský soud (§ 119 GVG).

Revize se podle § 543 ZPO může konat pouze v případech, byla-li připuštěna v rozsudku odvolacího soudu nebo pokud jí revizní soud povolil na základě stížnosti proti výroku o nepřipuštění revize. Revize je přípustná (§ 543 odst. 2 ZPO), má-li projednávaná věc zásadní právní význam nebo je nutná z důvodu sjednocování judikatury revizního soudu. K projednání revize v občanskoprávních věcech je příslušný Spolkový soudní dvůr.¹⁵³

V případě, že procesní strany nevyužily možnosti podat opravný prostředek, nabývá rozsudek po marném uplynutí lhůty právní moci. Formální právní moci nabývá rozsudek (či usnesení) tehdy, není-li proti němu přípustný žádný opravný prostředek.¹⁵⁴ Materiální právní moc pak spočívá v závaznosti účinku rozhodnutí v osobním, věcném a časovém ohledu.

3.3.2. Trestní soudy, trestní proces

O ústavním zakotvení pravidel a garancí trestního procesu bylo podrobně pojednáno v předchozí kapitole. Čl. 103 ZZ a 104 ZZ stanovují principy zákazu zpětného působení zákona, dvojího potrestání za týž skutek a garantují práva

¹⁵¹ § 511 odst. 4 ZPO .

¹⁵² § 513 ZPO.

¹⁵³ §133 GVG.

¹⁵⁴ § 705 ZPO.

v případech omezení osobní svobody. Čl. 92 ZZ o svěřeni soudní pravomoci soudcům a dále ustanovení čl. 101 ZZ o zákonném soudci a ustanovení o soudcovské nezávislosti čl. 97 jsou ústavními základy trestního procesu.

Stěžejní úprava trestního řízení je obsažena v Trestním řádu (*Strafprozessordnung*, dále jen StPO), což je spolkový zákon členěný do osmi knih a 495 paragrafů. Mezi další právní prameny trestního řízení patří již zmiňovaný Zákon o organizaci soudů (GVG), Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (*Europäische Menschenrechtskonvention*, EMRK) a Zákon o soudech mládeže (*Jugendgerichtsgesetz*). Hmotným základem trestního práva je Trestní zákoník (*Strafgesetzbuch*, StGB).

3.3.2.1 Zásady trestního procesu

Zásady trestního procesu a základní garance pro trestní řízení, jež jsou obsaženy v Základním zákonu, jsou v StPO doplněny o následující, pro trestní proces specifické zásady (tzv. *Prozessmaximen*):¹⁵⁵

1. Zásada obžalovací (*Anklagegrundsatz*)
2. Zásada oficiality (*Offizialprinzip*)
3. Zásada legality (*Legalitätsprinzip*)
4. Zásada vyšetřovací (*Ermittlungsgrundsatz*)
5. Zásada volného hodnocení důkazů (*Grundsatz der freien richterlichen Beweiswürdigung*)
6. Zásada ústnosti (*Mündlichkeitsprinzip*)
7. Zásada bezprostřednosti (*Grundsatz der Unmittelbarkeit*)
8. Presumpce nevinny (*Unschuldsvermutung*) a zásada „in dubio pro reo“
9. Právo na projednání věci v přiměřené lhůtě (*Beschleunigungsgebot*)
10. Zásada veřejnosti (*Öffentlichkeitsgrundsatz*)

Zahájení soudního prošetřování věci je v německém trestním řízení možné pouze na základě podané žaloby (*Erhebung der Klage*).¹⁵⁶ K podání žaloby je povoláno

¹⁵⁵ BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 20.

¹⁵⁶ § 151 StPO.

státní zastupitelství (*Staatsanwaltschaft*) a existují-li dostatečné skutkové základy a podklady, je jeho povinností stíhat všechny postižitelné trestné činy.¹⁵⁷ Ustanovení § 151 a § 152 jsou zákonným vyjádřením zásady obžalovací, zásady oficiality a zásady legality. Výjimkou ze zásady oficiality je podání soukromé žaloby v trestním procesu poškozeným (*Privatklage*) na základě § 374 StPO v případech tzv. soukromožalobních deliktů (*Privatklagedelikte*), mezi které patří např. porušení domovní svobody (*Hausfriedensbruch*), urážka na cti (*Beleidigung*), ublížení na těle (*Körperverletzung*) či poškození věci (*Sachbeschädigung*).

Povinnost státního orgánu prozkoumat a z moci úřední vyšetřit skutečný stav věci je teorií označován jako zásada vyšetřovací (*Ermittlungsgrundsatz, Untersuchungsgrundsatz nebo Inquisitionsprinzip*). Protikladem zásady vyšetřovací, ovládající trestní řízení, je v civilním procesu zásada projednací (*Verhandlungsprinzip*), podle níž soud přihlíží pouze k důkazům a skutečnostem, které mu k projednání předložily strany sporu.¹⁵⁸ Výsledkem trestního řízení by pak s ohledem na zásadu vyšetřovací mělo být zjištění toho, co se opravdu reálně událo, tedy zjištění materiální a nikoliv formální pravdy jako v případě civilního řízení sporného.¹⁵⁹

Provádění důkazů je v trestním procesu ovládáno zásadou volného hodnocení důkazů. Podle § 261 StPO o výsledku provádění důkazů rozhoduje soud podle svého volného uvážení a přesvědčení získaného na základě proběhlého soudního líčení. Zásada ústnosti, jejíž základ je rovněž položen v ustanovení § 261 StPO, vyjadřuje nutnost projednat veškeré relevantní důkazy a okolnosti (*Prozessstoff*) v rámci hlavního líčení. Základem a podkladem pro rozsudek ve věci samé může být pouze to, co bylo v hlavním líčení řečeno a rozhodnutí soudu se může zakládat pouze na důkazech provedených v rámci hlavního líčení. Prohloubením zásady ústnosti je pravidlo, podle kterého se důkaz listinami provádí jejich přednesem.¹⁶⁰ Princip bezprostřednosti (*Unmittelbarkeit*) se prolíná se zásadou ústnosti a je dále rozveden § 226 StPO, podle kterého musí hlavní líčení probíhat za nepřetržité přítomnosti osob, které budou rozhodovat ve věci stejně jako za přítomnosti státního zastupitelství a jednoho soudního úředníka soudní kanceláře.

Dva významy má trestněprocesní zásada „in dubio pro reo“ (*im Zweifel für den*

¹⁵⁷ § 152 StPO.

¹⁵⁸ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 448.

¹⁵⁹ BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 24.

¹⁶⁰ § 249 StPO.

Angeklagten). Potrestán má být pouze obžalovaný, který je vinen a za druhé má být vina obžalovanému prokázána v procesu řídicím se ustanoveními StPO (ústavněprávní zakotvení nalezneme ve čl. 20 odst. 3 ZZ). Základem této zásady je samozřejmě i čl. 6 EMRK, konkrétně jeho druhý odstavec, podle kterého má být každý, kdo je obviněn z trestného činu, považován za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. Ustanovení čl. 6 odst. 1 EMRK je východiskem pro další trestněprocesní princip, a sice pro právo na projednání věci v přiměřené lhůtě, neboť „každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem.¹⁶¹ Právo na rozhodnutí v přiměřené době je v ústavněprávní rovině odvozováno z čl. 20 odst. 3 ZZ o vázanosti výkonné a soudní moci zákonem a právem.¹⁶² Soudní líčení včetně vyhlášení rozsudku či usnesení je podle § 169 StPO veřejné. Zásada veřejnosti však neznamená možnost pořizovat zvukové a obrazové záznamy za účelem jejich zveřejnění.¹⁶³

3.3.2.2 Příslušnost soudů v trestním procesu

Věcná příslušnost soudů v trestním soudnictví je stanovena v Zákonu o organizaci soudů (GVG). Generální klauzule 13 § GVG určuje, že před soudy obecného soudnictví patří projednání všech trestních věcí. Trestními věcmi ve smyslu § 13 GVG jsou „*právní záležitosti, ve kterých stát uplatňuje svoje právo ukládat tresty (Kriminalstrafe)*“¹⁶⁴. Obvodní soudy (*Amtsgerichte*) jsou podle § 24 GVG příslušné k projednání trestních věcí, pokud není určena příslušnost zemského soudu (*Landgericht*) podle § 74 odst. 2 či § 74a GVG. Tak je tomu v případech vážných zločinů (*Verbrechen*) jako např. sexuálního zneužití dítěte s následkem smrti, vraždy, zabití, omezení osobní svobody s následkem smrti či ohrožení demokratického právního státu podle StGB. Dále je věcná příslušnost obvodních soudů dána v případech, není-li stanovena příslušnost vrchního zemského soudu (*Oberlandesgericht*) podle § 120 GVG, pod který jsou zahrnuty např. velezrada podle § 81-83 StGB nebo vlastizrada (*Landesverrat*) a ohrožení vnější bezpečnosti podle §§ 94-100a StGB.

Věcná příslušnost obvodního soudu je dále podle § 24 GVG dána v případech,

¹⁶¹ Čl. 6 EMRK.

¹⁶² BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 27.

¹⁶³ § 169 StPO.

¹⁶⁴ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 277.

kdy hrozí uložení trestu odnětí svobody (*Freiheitsstrafe*) přesahující čtyři roky. Nakonec je věcná příslušnost obvodního soudu dána v případech, kdy státní zastupitelství nepodá žalobu u zemského soudu z důvodů nutnosti ochrany poškozených, kteří přichází v úvahu jako svědci či z důvodu zvláštního významu nebo rozsahu daného případu.

Z výše uvedeného vyplývá, že zemské soudy v první instanci rozhodují v případech stanovených § 74 GVG a vrchní zemské soudy jako soudy v první instanci rozhodují v případech stanovených § 74a GVG.

Funkční příslušnost, tedy stanovení článku soudu, který rozhoduje o opravných prostředcích,¹⁶⁵ je proti rozsudkům obvodního soudu definována § 74 odst. 3 GVG, podle něhož jsou k projednání odvolání příslušné trestní komory zemských soudů (tzv. malé trestní komory). K projednání stížností podle § 304 a násl. StPO proti opatření soudce obvodního soudu jsou podle § 73 odst. 1 příslušné tzv. velké trestní komory zemského soudu.

Příslušnost vrchních zemských soudů jako opravných instancí přichází v úvahu v případě podání revize (dovolání, *Revision*) proti rozsudkům, o kterých bylo rozhodnuto v rámci odvolacího řízení malou nebo velkou trestní komorou zemského soudu, dále proti rozsudkům trestních soudců, které nejsou napadnutelné odvoláním a v poslední řadě proti rozsudkům zemských soudů, které rozhodovaly v prvním stupni, v případě, vztahuje-li se opravný prostředek revize k porušení normy zemského práva.¹⁶⁶

Konečně Spolkový soudní dvůr je v trestních věcech příslušný projednat a rozhodnout o dovoláních podaných proti rozsudkům vrchních zemských soudů vydaných v prvním stupni stejně jako proti dovoláním podaných proti rozsudkům zemských soudů vydaných v prvním stupni, není-li pro jejich projednání odůvodněna příslušnost vrchních zemských soudů.¹⁶⁷

Místní příslušnost soudů se řídí ustanoveními §§ 7-11 StPO. Místní příslušnost je založena u toho soudu, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán (*Tatort*). Dále je místně příslušný soud, v jehož obvodu má obviněný (*Angeschuldigte*) trvalé bydliště a nemá-li bydliště v oblasti působnosti StPO, je místně příslušný soud, v jehož obvodu se obvykle zdržuje (*Aufenthaltsort*). Místně příslušným je rovněž soud, v jehož obvodu

¹⁶⁵ WINTEROVÁ, Alena, a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde, 2011, s. 112.

¹⁶⁶ § 121 GVG

¹⁶⁷ § 135 GVG

byl obviněný (*Beschuldigte*) dopaden (*Ergreifungsort*). Je-li dána příslušnost více různých soudů najednou, koná se řízení u toho soudu, který vyšetřování zahájil jako první.¹⁶⁸ Pod pojmem „zahájení vyšetřování“ (*Eröffnung der Untersuchung*) se rozumí vydání usnesení o zahájení (*Eröffnungsbeschluss*) ve smyslu § 203 StPO (tedy zahájení hlavního líčení).

3.3.2.3 Stádia trestního procesu a jejich charakteristika

Struktura StPO napovídá, že použití a prosazení trestního práva hmotného v trestním řízení prochází různými stádii. Trestní řízení má dvě hlavní stádia, kterými jsou řízení nalézací a řízení vykonávací. Řízení nalézací se rozpadá do dalších fází. Navíc se také rozlišuje mezi nalézacím řízením řádným a zvláštními druhy řízení. V bodech lze strukturu trestního řízení vytyčít následovně:

- A. Řádné nalézací řízení (*ordentliches Erkenntnisverfahren*)
 - 1. Přípravné řízení (*Ermittlungsverfahren, Vorverfahren*)
 - 2. Předběžné projednání obžaloby (*Zwischenverfahren*)
 - 3. Hlavní řízení (*Hauptverfahren*)
 - 4. Řízení o opravných prostředcích (*Rechtsmittelverfahren*)

- B. Zvláštní druhy řízení (*besondere Verfahrensarten*)
 - 1. Zrychlené řízení (*Beschleunigtes Verfahren*)
 - 2. Řízení, v jehož rámci je vydán trestní příkaz (*Strafbefehlsverfahren*)
 - 3. Soukromoprávní žaloba (*Privatklageverfahren*)
 - 4. Další zvláštní řízení (*weitere Sonderverfahren*)

- C. Vykonávací řízení (*Vollstreckungsverfahren*)¹⁶⁹

Řízení nalézací se časově rozprostírá mezi moment, kdy se objeví podezření, že mohl být spáchán trestný čin a mezi moment jeho ukončení, kterým je nabytí právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí, které má za následek skončení této části řízení.

¹⁶⁸ § 12 StPO.

¹⁶⁹ HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin, 2005, s. 7.

V případě, že nalézací řízení skončilo pravomocným odsuzujícím rozsudkem, navazuje na něj řízení vykonávací (*Vollstreckungsverfahren*).¹⁷⁰

Řádné nalézací řízení je jakýmsi prototypem, ve kterém se vždy jedná v ústním hlavním líčení před soudem. Od něho jsou dále odvozeny výše zmiňované zvláštní formy trestního řízení.¹⁷¹ Řádné nalézací řízení má, jak již bylo řečeno, čtyři stádia. Prvním z nich je přípravné řízení, jehož cílem je zjistit, zda existuje dostatečné podezření ze spáchání trestného činu obviněným. Nad přípravným řízením vykonává dozor státní zastupitelství (*Staatsanwaltschaft*, StA) a může skončit dvěma způsoby.¹⁷² Existují-li dostatečná zjištění postačující k podání obžaloby (*öffentliche Klage*, veřejná žaloba v trestním řízení), učiní tak státní zastupitelství podáním písemného vyhotovení obžaloby (*Anklageschrift*) příslušnému soudu.¹⁷³ Druhým možným východiskem přípravného řízení je jeho zastavení (*Einstellung*) podle § 170 odst. 2 StPO.

V případě, že přípravné řízení skončilo podáním obžaloby, rozhoduje soud, který je příslušný k provedení hlavního líčení (*Hauptverhandlung*), o tom, bude-li hlavní řízení (*Hauptverfahren*) zahájeno anebo dojde k jeho předběžnému zastavení.¹⁷⁴ Tato fáze trestního řízení se nazývá předběžné projednání obžaloby (*Zwischenverfahren*). Ve stádiu předběžného projednání obžaloby soud příslušný k provedení hlavního líčení (StPO rozlišuje tzv. *Hauptverfahren*, což znamená hlavní řízení, v němž je rozhodováno o vině a trestu a *Hauptverhandlung*, což je hlavní líčení, které je součástí hlavního řízení, tedy *Hauptverhandlung* je pojmem podřazeným pojmu *Hauptverfahren*) zkoumá, existují-li skutečné důvody pro zahájení hlavního řízení. Dochází tedy k hodnocení toho, zda je podezření obviněného, že spáchal trestný čin popsany v obžalobě, dostačující k zahájení hlavního řízení.¹⁷⁵ K tomu, aby soud mohl rozhodnout o zahájení hlavního řízení, je možné pro lepší objasnění věci nařídít provedení jednotlivých důkazů (*Beweiserhebung*), proti usnesení o provedení takových důkazů se nelze odvolat.¹⁷⁶ Je-li tedy podle § 203 StPO ten, proti němuž byla vznesena obžaloba (*Angeschuldigte*), podle uvážení soudu „dostatečně“ podezřelý, usnese se soud na zahájení hlavního řízení (*Eröffnung des Hauptverfahrens*). V případě, že k takovému závěru soud nedojde, je podle § 204 vyneseno usnesení o zamítnutí zahájení hlavního

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² §§ 151-177 StPO.

¹⁷³ § 170 odst. 1 StPO.

¹⁷⁴ § 199 StPO.

¹⁷⁵ BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 2.

¹⁷⁶ § 202 StPO.

řízení (*Ablehnung der Eröffnung des Hauptverfahrens*)¹⁷⁷, ve kterém musí být uvedeno, zda se vydání tohoto usnesení zakládá na skutkových nebo právních důvodech.

Okamžikem vynesení usnesení o zahájení hlavního řízení začíná tzv. hlavní řízení (*Hauptverfahren*), které se dále dělí na přípravu hlavního líčení (*Vorbereitung der Hauptverhandlung*)¹⁷⁸ a na samotné hlavní líčení (*Hauptverhandlung*)¹⁷⁹, jež je těžištěm řádného řízení nalézacího. V hlavním líčení, StPO velice podrobně upraveném, zjišťuje soud prostřednictvím provedení důkazů hmotněprávní předpoklady trestnosti.¹⁸⁰ O výsledku dokazování soud rozhoduje podle svého volného uvážení na základě poznatků a dojmů získaných v hlavním líčení.¹⁸¹ Hlavní líčení je ukončené vynesemím rozsudku (*Urteil*) podle § 260 StPO.

Řízení o opravných prostředcích již bylo částečně naznačeno v části této kapitoly pojednávající o příslušnosti soudů v trestním řízení, resp. v části o funkční příslušnosti. Vynesení rozsudku v hlavním líčení nutně neznamená ukončení nalézacího řízení, neboť existuje možnost podání opravného prostředku a to jak ze strany státního zastupitelství, tak ze strany obžalovaného, případně dalších osob stanovených StPO (např. vedlejší žalobce, *Nebenkläger*)¹⁸².

„*Odvolání (Berufung) je podle § 312 StPO přípustné proti (vždy prvoinstančním) rozsudkům obvodního soudu, tedy proti rozsudkům trestních soudců a laických soudců (Schöffengericht). Rozsudky zemských soudů vynesené v prvním stupni (vynesené trestní komorou, Strafkammer) nebo rozsudky vrchních zemských soudů (vynesené trestním senátem, Strafsenat) nemohou být napadeny odvoláním, nýbrž pouze dovoláním (Revision).*“¹⁸³ Podání odvolání¹⁸⁴ má za následek otevření projednání skutkového stavu věci ve vyšší instanci (*Tatsacheninstanz*). To znamená, že v rámci opravného řízení je zahájeno nové hlavní líčení zahrnující nové dokazování.¹⁸⁵

¹⁷⁷ Rechtsportal.de: Vierter Abschnitt Entscheidung über die Eröffnung des Hauptverfahrens. [online]. Deubner Verlag GmbH & Co. KG, 1.3.2012 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <http://www.rechtsportal.de/Gesetze/Gesetze/Verfahrensrecht/Strafprozessordnung/ZWEITES-BUCH-Verfahren-im-ersten-Rechtszug/Vierter-Abschnitt-Entscheidung-ueber-die-Eroeffnung-des-Hauptverfahrens/204-Ablehnung-der-Eroeffnung-des-Hauptverfahrens>

¹⁷⁸ §§ 213-225a StPO.

¹⁷⁹ §§ 226-275 StPO.

¹⁸⁰ HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin, 2005, s. 9.

¹⁸¹ § 261 StPO.

¹⁸² §§ 395-402 StPO.

¹⁸³ BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 350.

¹⁸⁴ §§ 312-332 StPO.

¹⁸⁵ HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin, 2005, s. 10.

Dovolání je podle ustanovení §§ 333 a 335 StPO přípustné proti všem prvoinstančním rozsudkům, tzn. proti rozsudkům obvodních soudů, zemských soudů a vrchních zemských soudů vydaným v prvním stupni. Dále je dovolání přípustné proti všem rozsudkům vydaných v odvolacím řízení (*Berufungsurteil*), tedy proti rozsudkům malých trestních komor zemských soudů. Z výše uvedeného vyplývá, že dovolání je přípustné rovněž proti prvoinstančním rozsudkům obvodních soudů. Dovolání podané proti takovým rozhodnutím se nazývá *Sprungrevision*. Jedná se tedy o revizi k soudu, který by býval byl nadřazen potencionálnímu soudu odvolacímu.¹⁸⁶ Narozdíl od případů odvolání zkoumá odvolací instance pouze fakt, jestli byl rozsudek vydán v rámci postupu dodržujícího ustanovení procesního práva a zda se rozsudek zakládá na správné aplikaci hmotného práva trestního.¹⁸⁷

Proti všem usnesením (*Beschlüsse*) soudů první instance nebo rozhodnutím odvolacích soudů a proti opatřením (rozhodnutím) předsedů a soudců rozhodujících v přípravném řízení nebo jiných pověřených soudců je, v případě, že zákon tuto možnost výslovně nevyklučuje, přípustná stížnost (*Beschwerde*).¹⁸⁸

Poté, co rozsudek nabude právní moci, následuje poslední stádium trestního řízení, a sice řízení vykonávací (*Vollstreckungsverfahren*). Jako nadřazený pojem je zde užíván pojem „výkonu trestu“ (*Strafvollstreckung*), jež v sobě zahrnuje použití všech myslitelných trestněprávních následků. V užším slova smyslu je pak užíván jako obecný dohled nad vykonáním rozsudku (*Urteilsdurchsetzung*). Termín, který je používán pro vlastní výkon sankcí omezujících osobní svobodu (*freiheitsentziehende Sanktionen*) jako odnětí svobody, umístění osoby do nápravného zařízení či do ústavu odvykací léčby, je označován jako výkon (*Vollzug*).¹⁸⁹ Dle § 452 StPO je orgánem příslušným k provedení výkonu rozhodnutí státní zastupitelství. Úprava výkonu rozhodnutí je obsažena v §§ 449 a následujících StPO.

¹⁸⁶ BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010, s. 355.

¹⁸⁷ HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin, 2005, s. 10.

¹⁸⁸ § 304 odst. 1 StPO.

¹⁸⁹ HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin, 2005, s. 8.

3.4 Zvláštní soudnictví

Podle čl. 95 ZZ jsou pro oblast řádného, správního, finančního, pracovního a sociálního soudnictví Spolkem zřízeny zvláštní nejvyšší soudní dvory. Tento článek je tedy, jak již bylo jednou řečeno na začátku této kapitoly, ústavním základem pro tzv. zvláštní druhy výkonu soudní pravomoci nebo také zvláštního soudnictví (*besondere Gerichtsbarkeit*). Není cílem této podkapitoly, tak jako v případě trestního a civilního řízení popsaného výše, detailně rozebírat průběh všech typů řízení zvláštního soudnictví. Následující výklad je zaměřen spíše na způsob, jakým jsou od sebe jednotlivé druhy soudních pravomocí odděleny a dále pak na organizaci soudů v rámci daného soudního odvětví. Ze čl. 95 ZZ tedy vyplývá, že zvláštní soudnictví se dále dělí na:

- Pracovněprávní soudnictví (*Arbeitsgerichtsbarkeit*)
- Správní soudnictví (*Verwaltungsgerichtsbarkeit*)
- Sociální soudnictví (*Sozialgerichtsbarkeit*)
- Finanční soudnictví (*Finanzgerichtsbarkeit*)

Otázku na odpověď, která z daných větví zvláštního soudnictví a potažmo i soudnictví řádného je povolána k projednání určité věci a k poskytnutí právní ochrany, přináší § 13 GVG a dále jednotlivé procesní řády. O řádném soudnictví bylo pojednáno dříve v této kapitole, další výklad se tedy logicky zabývá pouze zvláštním soudnictvím. Procesními řády a zákony upravujícími výkon zvláštní soudní pravomoci jsou:

- Zákon o pracovních soudech (*Arbeitsgerichtsgesetz, ArbGG*)
- Zákon o sociálních soudech (*Sozialgerichtsgesetz, SGG*)
- Správní soudní řád (*Verwaltungsgerichtsordnung, VwGO*)
- Finanční soudní řád (*Finanzgerichtsordnung, FGO*)

Pro další výklad je nutné definovat pojem tzv. pořadu práva (*Rechtsweg*), který je hojně užíván jak právní teorií, tak zákonodárcem v zákonných ustanoveních. Tak např. § 17 odst. 5 GVG stanovuje: „*Das Gericht, das über ein Rechtsmittel gegen eine Entscheidung in der Hauptsache entscheidet, prüft nicht, ob der beschrittene Rechtsweg*

*zulässig ist.*¹⁹⁰ Pořad práva je označením pro zákonně zahájené řízení, ve kterém státní soudnictví poskytuje ochranu práva a dělí se právě podle jednotlivých druhů soudní moci (např. správní soudy, pracovní soudy). Dotčený by tedy měl vždy nastoupit správný pořad práva, tzn. vydat se v ochraně svých práv cestou správného druhu soudní pravomoci. Přípustnost určitého pořadu práva je podstatným obecným předpokladem pro vydání rozhodnutí ve věci (*Prozessvoraussetzung*), jehož absence má za následek nepřípustnost žaloby.¹⁹¹

Určujícím zákonným ustanovením pro určení pořadu práva, a tedy druhu soudní pravomoci, je již několikrát zmiňovaný § 13GVG a dále § 1ArbGG, § 51 SGG, § 40 VwGO a § 33 FGO.¹⁹² O přípustnosti žalobcem zvoleného (nastoupeného) pořadu práva rozhoduje soud první instance. Kromě ustanovení §§ 17-17b GVG je tato zásada upravena i ve výše zmíněných řádech a zákonech. Povoláný soud podle ní rozhoduje (nezávisle na soudu, který by případně přicházel v úvahu) o tom, zda je vůči němu nastoupený pořad práva přípustný nebo nikoliv. Žádnému z druhu výkonu soudní pravomoci není svěřena přednostní pravomoc rozhodnout spor o příslušnost (*tzv. Kompetenzkompetenz*), právě naopak, podle *tzv. zásady priority (Prioritätsprinzip)* má každý dotčený soud o přípustnosti zvoleného pořadu práva rozhodnout sám. Ustanovení o přípustnosti pořadu práva jsou obligatorní a nelze je vyloučit ani dohodou stran.¹⁹³

Byla-li soudem pravomocně vyřčena přípustnost nastoupeného pořadu práva, jsou tímto rozhodnutím vázány i jiné soudy.¹⁹⁴ Naopak je-li nastoupený pořad práva soudem shledán jako nepřípustný, vysloví to soud z moci úřední (usnesením) a postoupí soudní spor příslušnému soudu přípustného pořadu práva.¹⁹⁵ V případě, že po vzniku procesněprávního vztahu (*Rechtshängigkeit*), k jehož založení došlo podáním žaloby, dojde ke změně okolností určujících konkrétní pořad práva, nemá to vliv na pořad práva, který byl již zvolen.¹⁹⁶ Rozhodnutí o přípustnosti pořadu práva může být soudem vyřčeno předběžně (*vorab*) ve formě usnesení nebo k němu dochází konkludentně v rámci rozhodnutí ve věci samé.¹⁹⁷

¹⁹⁰ „Soud, který rozhoduje o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci samé, nezkoumá, zda je nastoupený pořad práva přípustný.“

¹⁹¹ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 345.

¹⁹² GOTTWALD, Peter, Leo ROSENBERG a Karl Heinz SCHWAB. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004, s. 64.

¹⁹³ Tatměž.

¹⁹⁴ § 17a GVG.

¹⁹⁵ § 17a odst. 2 GVG.

¹⁹⁶ § 17 odst. 1 GVG.

¹⁹⁷ GOTTWALD, Peter, Leo ROSENBERG a Karl Heinz SCHWAB. *Zivilprozessrecht*. 16.

3.4.1 Pracovněprávní soudnictví

Soud o pracovních soudech (dále jen ArbGG) vymezuje věcnou příslušnost pracovních soudů ve svém § 2 a násl. na občanskoprávní spory bez ohledu na hodnotu sporu (civilní výkon soudní pravomoci se totiž vztahuje na všechny soukromoprávní věci s výjimkou věcí pracovních)¹⁹⁸ mezi smluvními stranami kolektivních smluv (*Tarifverträge*) a mezi smluvními stranami kolektivních smluv a třetími osobami. Dále je věcná příslušnost pracovních soudů stanovena na občanskoprávní spory mezi zaměstnanci (*Arbeitnehmer*) a zaměstnavateli (*Arbeitgeber*) a mezi zaměstnavateli a pozůstalými zaměstnanců. Tento výčet je pouze příkladný, neboť §§ 2, 2a a 3 uvádí poměrně dlouhý výčet kompetencí pracovních soudů, ve kterých případech rozhodovat. Věcná příslušnost pracovních soudů je v převažujících případech výlučná¹⁹⁹, což jsou např. výše uvedené případy občanskoprávních sporů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli či otázky kolektivních smluv. Příslušnost pracovních soudů projednat spor podle § 3 ArbGG se nemění, ani je-li právní spor veden právním nástupcem (*Rechtsnachfolger*), který je k takovému jednání ze zákona (*kraft Gesetzes*) věcně oprávněn nebo povinen. Struktura pracovních soudů je trojstupeňová a tvoří ji:

1. Pracovní soudy (*Arbeitsgerichte*)
2. Zemské pracovní soudy (*Landesarbeitsgerichte*)
3. Spolkový pracovní soud (*Bundesarbeitsgericht*)²⁰⁰

V první instanci rozhoduje tzv. sborový soud (*Kollegialgericht*), tedy komora, která je obsazena jedním soudcem z povolání (*Berufsrichter*) a dvěma laickými soudci (*ehrenamtliche Richter*), z nichž jeden je ze sféry zaměstnanecké a druhý ze sféry zaměstnavatelské. Přesné podmínky a předpoklady pro ustavení laických soudců v pracovních soudnictví upravuje §§ 20-23 ArbGG. Narozdíl od civilního soudnictví není soudní proces v pracovních soudnictví omezen žádnými zálohami na náklady soudního řízení, které by mohly pro některé z budoucích stran řízení

Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004, s. 64.

¹⁹⁸ SIMON, Heike a Gisela FUNK-BARTER. Einführung in das deutsche Recht und die deutsche Rechtsprache. 4. Auflage. München: C.H. Beck München, 2009, s. 172.

¹⁹⁹ § 2 odst. 1 ArbGG

²⁰⁰ Allgemeines: Aufbau der Arbeitsgerichtsbarkeit.

BUNDESARBEITSGERICHT. [Http://www.bundesarbeitsgericht.de](http://www.bundesarbeitsgericht.de) [online]. 2012 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.bundesarbeitsgericht.de/allgemeines/gerichtsbarkeit.html>.

znamenat určité překážky.²⁰¹ To je upraveno § 11a ArbGG a následujícími.

Proti rozsudku pracovních soudů lze (pokud nelze podat opravný prostředek okamžité stížnosti) podat opravný prostředek odvolání a instancí, která o něm rozhoduje, je zemský pracovní soud. Odvolání může být podáno pouze v případech, že možnost podání odvolání pracovní soud první instance v rozsudku připouští nebo v případech, kdy hodnota odvolání převyšuje šest set euro nebo v případech, kdy se jedná o existenci či neexistenci pracovněprávního vztahu nebo kdy se jedná o výpověď z pracovněprávního vztahu anebo jedná-li se o rozsudek pro zmeškání, proti kterému není přípustné podat odpor (*Einspruch*). Pracovní soud podání odvolání připustí i v případech, kdy hodnota odvolání nepřesahuje hodnoty šest set euro, ale projednávaná věc má zásadní význam nebo se jedná o právní spory týkající se vztahů mezi stranami kolektivních smluv nebo jedná-li se o existenci či neexistenci takových smluv nebo dále jedná-li se např. o výklad kolektivní smlouvy, jejíž oblast působnosti (*Geltungsbereich*) přesahuje obvod pracovního soudu.²⁰²

V řízení, které nekončí vynesemím rozsudku, ale usnesením (*Beschlussverfahren*), je přípustné podání opravného prostředku stížnosti (*Beschwerde*) k zemskému pracovnímu soudu.²⁰³ Pro přípustnost podání stížnosti není rozhodující hodnota stížnosti, jedinou podmínkou pro opravné řízení o stížnosti je povinné zastoupení advokátem nebo zástupcem.²⁰⁴ Odvolací zemský pracovní soud rozhoduje jak v případě odvolání, tak stížnosti formou usnesení.²⁰⁵ Řízení v třetí instanci před Spolkovým pracovním soudem (se sídlem v Erfurtu) se koná na základě podané stížnosti pro porušení práva (*Rechtsbeschwerde*). Tu je možno podat, pokud to usnesení, kterým je ukončeno řízení v druhém stupni před zemským pracovním soudem, připouští.²⁰⁶

3.4.2 Správní soudnictví

Obecné správní soudnictví (*allgemeine Verwaltungsgerichtsbarkeit*) je ve vztahu k ostatním odvětvím německého soudnictví i ke zbylým dvěma zvláštním správním soudním pravomocem (sociální a finanční výkon soudní pravomoci) v samostatném a

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² § 64 ArbGG.

²⁰³ § 87 ArbGG.

²⁰⁴ § 12 ArbGG.

²⁰⁵ §§ 84 a 91 ArbGG.

²⁰⁶ § 92 ArbGG.

nezávislém postavení. Zásadní je rovněž funkční i organizační oddělení správního soudnictví od správních úřadů.²⁰⁷ Jako samostatné odvětví výkonu soudní pravomoci má správní soudnictví vybudovanou vlastní organizační strukturu. Jedná se o třístupňové pojetí, jehož součástí jsou:

1. Správní soudy (*Verwaltungsgerichte*)
2. Vrchní správní soudy či správní soudní dvory (*Oberverwaltungsgerichte, Verwaltungsgerichtshöfe*, jejich rozdílné označení záleží na konkrétní spolkové zemi)
3. Spolkový správní soud (*Bundesverwaltungsgericht*)

Činnost správních úřadů (*Verwaltungsbehörde*) je předmětem úpravy Zákona o správním řízení (*Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG*). Správním řízením (*Verwaltungsverfahren*) je podle definice § 9 VwVfG činnost správních úřadů působící navenek, jejímž cílem je zkoumání předpokladů, příprava a vydávání správních aktů (*Verwaltungsakte*), správním řízením je také činnost směřující k uzavírání veřejnoprávních smluv (*öffentlich-rechtliche Verträge*). Od správního řízení ve smyslu *Verwaltungsverfahren* je tedy nutné rozlišovat řízení ve správním soudnictví (*verwaltungsgerichtliches Verfahren*), které je soudní kontrolou správního jednání úřadů (*Verwaltungshandeln*).²⁰⁸

Výkon správní soudní pravomoci, tedy řízení ve správním soudnictví, existuje ve Spolkové republice Německo od roku 1961, kdy nabyl účinnosti Správní soudní řád (*Verwaltungsgerichtsordnung, VwGO*).²⁰⁹ V rámci jednotlivých spolkových zemí jsou pak vydány zemské prováděcí zákony k spolkovému Správnímu soudnímu řádu (*Gesetze zur Ausführung der Verwaltungsgerichtsordnung, AGVwGO*).²¹⁰ Základem správního soudnictví je často opakovaná generální klausule § 40 VwGO, podle níž je pořad správního práva dán ve všech veřejnoprávních sporech neústavního charakteru, pokud tyto spory nejsou spolkovým zákonem výslovně přikázány k projednání jinému soudu. Zakotvení správního soudnictví v ústavněprávní rovině je kromě čl. 95 ZZ (pro oblast správního soudnictví zřizuje Spolek jako nejvyšší soudní dvůr Spolkový správní

²⁰⁷ § 1 VwGO.

²⁰⁸ KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 464.

²⁰⁹ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 281.

²¹⁰ SCHENKE, Wolf-Rüdiger. *Verwaltungsprozessrecht*. 12. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Habmurg: C.F. Müller, 2009, s. 2.

soud, *Bundesverwaltungsgericht* se sídlem v Lipsku) nutno hledat ve čl. 19 odst. 4 ZZ. „Byl-li někdo poškozen veřejnou mocí ve svých právech, může použít pořadu práva. Pokud není odůvodněna jiná příslušnost, platí řádný chod práva.“²¹¹ Podle tohoto článku tedy správní soudnictví primárně slouží k ochraně subjektivních práv.²¹²

Pořad správního soudnictví je tedy dán ve všech veřejnoprávních sporech neústavního charakteru (*in allen öffentlich-rechtlichen Streitigkeiten nichtverfassungsrechtlicher Art*), kterými jsou podle Schilkena spory v právních vztazích příslušejících hmotnému správnímu právu. Jako problematické se ovšem může jevit odlišení neústavních veřejnoprávních sporů od občanskoprávních sporů ve smyslu § 13 GVG (obecnému soudnictví náleží projednání občanskoprávních sporů, rodinných, nesporných a trestních věcí, pro jejichž projednání není stanovena ani příslušnost správních úřadů ani správních soudů ani na základě spolkového práva určená nebo připuštěná příslušnost jiného soudu zvláštního soudnictví), tedy jedná-li se o případy, kde je jednou stranou sporu nositel veřejné moci (*Träger der öffentlichen Gewalt*).²¹³ Odpověď na takovou otázku přináší teorie napomáhající odlišení veřejného a soukromého práva, mezi kterými v současnosti převládá modifikovaná podoba organické teorie (*Subjektstheorie*) označována jako teorie zvláštního práva (*Sonderrechtstheorie*).²¹⁴

K projednání majetkoprávních nároků na náhradu škody způsobené porušením veřejnoprávních povinností či náhrady za „obětování se veřejnému blahu“ (*Aufopferung für das gemeine Wohl*), jež se nezakládají na veřejnoprávní smlouvě, jsou podle § 40 odst. 2 VwGO příslušné soudy obecného soudnictví (toto ovšem neplatí pro spory ohledně existence a výše vyrovnání podle čl. 14 odst. 1 ZZ týkajícího se obsahu omezení vlastnického a dědického práva).

3.4.3 Sociální soudnictví

Sociální soudní pravomoc (*Sozialgerichtsbarkeit*) je organizačně oddělená,

²¹¹ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecko, Španělska, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 239.

²¹² SCHENKE, Wolf-Rüdiger. *Verwaltungsprozessrecht*. 12. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Habmurg: C.F. Müller, 2009, s. 3.

²¹³ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 282.

²¹⁴ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 275.

zvláštní soudní pravomoc,²¹⁵ jejíž nezávislost na ostatních soudních odvětvích je zakotvena v § 1 SGG. Ten stanovuje, že sociální soudní pravomoc je vykonávána nezávislými, od správních úřadů oddělenými zvláštními sociálními soudy. Sociální soudy jsou obsazeny soudci z povolání a laickými soudci. Každá z komor sociálního soudu čítá jednoho soudce z povolání a dva laické soudce.²¹⁶ Pro výkon sociální soudní pravomoci je spolkovými zeměmi a Spolkem zřízena trojstupňová soustava sociálního soudnictví:

1. Sociální soudy (*Sozialgerichte*)
2. Zemské sociální soudy (*Landessozialgerichte*)
3. Spolkový sociální soud (*Bundessozialgericht*)²¹⁷

Co se tzv. pořadu práva týče, rozhodují sociální soudy ve veřejnoprávních sporech (*öffentlich-rechtliche Streitigkeiten*) týkajících se např. důchodového pojištění (*Rentenversicherung*), materiálního zajištění pro stáří zemědělců (*Alterssicherung der Landwirte*), zdravotního pojištění (*Krankenversicherung*) a sociálního pojištění kryjícího náklady na ošetřování (*Pflegeversicherung*), stejně jako soukromého pojištění kryjícího náklady na ošetřování (*private Pflegeversicherung*) či spory ze zákonného úrazového pojištění.²¹⁸ V roce 2002 došlo k nové úpravě § 52 odst. 2 SGG a sociální soudy od této doby rozhodují také v soukromoprávních sporech ve věcech zákonného zdravotního pojištění, týkají-li se tyto také třetích osob (v úvahu tak přicházejí např. lékaři, nemocnice a zdravotní domy).²¹⁹ Pro případné odlišení sociální soudní pravomoci a obecné správní soudní pravomoci slouží kromě § 13 GVG další ustanovení Správního soudního řádu (VwGO). Pořad obecného správního práva je dán ve všech veřejnoprávních sporech neústavního charakteru, pokud spor není spolkovým zákonem výslovně přikázán k projednání jinému soudu.²²⁰

²¹⁵ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 283.

²¹⁶ § 12 SGG.

²¹⁷ § 2 SGG.

²¹⁸ § 51 odst. 1 SGG.

²¹⁹ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 283.

²²⁰ § 40 VwGO.

3.4.4. Finanční soudnictví

Rovněž výkon soudní pravomoci v rámci finančního soudnictví vytváří samostatný, od zbylých čtyř druhů soudní pravomoci funkčně a organizačně oddělený celek.²²¹ I pro finanční soudní pravomoc jsou pro její oddělení od ostatních druhů soudní pravomoci základem ustanovení §§ 13, 17 a 17a GVG. Finanční soudní řád (FGO) pořad finančního práva dále konkretizuje ve svém § 33. Soudní pravomoc finančních soudů je podle něj dána ve veřejnoprávních sporech ve věcech dávek (*Abgaben*, pojem užívaný pro peněžité plnění, která je občan povinen odvádět státu nebo jiným korporacím veřejného práva, např. daň, clo nebo poplatek²²²), pokud se tyto dávky řídí zákonodárstvím Spolku a jsou spravovány spolkovými finančními úřady (*Bundesfinanzbehörden*) nebo zemskými finančními úřady (*Landesfinanzbehörden*). Finanční soudy jsou dále příslušné k výkonu (*Vollziehung*) správních aktů spolkových a finančních úřadů ve věcech dávek, jsou příslušné k projednání věci podle Zákona o daňovém poradenství (*Steuerberatungsgesetz*) stejně jako k projednání dalších případů na základě výslovného zákonného určení. Pro ostatní spory podobné právní povahy platí, stejně jako v případě sociálního soudnictví, zmiňované generální ustanovení § 40 odst. 1 VwGO, v určitých případech zakládající příslušnost obecných správních soudů.

Finanční soudní pravomoc je ze všech druhů soudních pravomocí nejmladší, neboť byla jako samostatný druh zvláštního správního soudnictví vytvořena v roce 1965.²²³ Od ostatních druhů soudnictví se dále liší tím, že z organizačního a instančního hlediska je její struktura pouze dvoustupňová. V jejím rámci jsou zřízeny prvoinstanční finanční soudy na úrovni vrchních zemských soudů (*Finanzgerichte*) a nejvyšší instancí je Spolkový finanční dvůr (*Bundesfinanzhof*) se sídlem v Mnichově.²²⁴

²²¹ § 1 FGO.

²²² KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007, s. 2.

²²³ SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007, s. 283.

²²⁴ § 2 FGO.

4. SPOLKOVÝ ÚSTAVNÍ SOUD

Vznik německého moderního ústavního soudnictví šlo ruku v ruce se vznikem Základního zákona SRN. Spolkový ústavní soud zahájil svoji činnost 7. září 1951 v Karlsruhe, které je jeho sídlem po celou dobu působnosti.²²⁵ Model německého ústavního soudnictví patří mezi kontinentálněevropské a „je založen na existenci jediného vrcholného orgánu, vyčleněného mimo soustavu obecných soudů“.²²⁶ Základní zákon existenci Spolkového ústavního soudu zakotvuje ve čl. 92 ZZ kde říká, že soudní pravomoc je svěřena soudcům a kromě jiných ji vykonává Spolkový ústavní soud (*Bundesverfassungsgericht*). Dalším zakotvením spolkového ústavního soudnictví v ústavní rovině je čl. 93 ZZ, který vymezuje pole působnosti Spolkového ústavního soudu, tedy jeho pravomoc. Čl. 94 odst. 1 ZZ potom definuje obsazení Spolkového ústavního soudu, způsob ustavování ústavních soudců a ostatních členů do funkce a neslučitelnost výkonu funkce ústavního soudce s jinými funkcemi. Úpravu další organizace Spolkového ústavního soudu a jeho jednání čl. 94 odst. 2 ZZ svěřuje spolkovému zákonu, kterým je Zákon o Spolkovém ústavním soudu (*Gesetz über das Bundesverfassungsgericht*, zkráceně *Bundesverfassungsgerichtsgesetz*, *BverfGG*). Článek 100 ZZ pak zakládá incidentní kontrolu ústavnosti.

4.1 Organizace Spolkového ústavního soudu

Spolkový ústavní soud (dále jen Ústavní soud) je tvořen dvěma senáty po osmi soudcích (tzv. *Zwillingsgericht*).²²⁷ Soudce Ústavního soudu musí podle § 3 BverfGG dosáhnout minimálního věku 40 let, být volitelným do Spolkového sněmu a písemně stvrdit, že chce být členem Spolkového ústavního soudu. Dále musí splňovat podmínky k soudcovskému úřadu (*Richteramt*) podle Soudcovského zákona (DRiG) a nesmí být členem Spolkového sněmu, Spolkové rady, Spolkové vlády ani takových orgánů odpovídajících v rámci spolkových zemí. Jmenováním do funkce ústavního soudce je případné členství ve výše jmenovaných orgánech ukončeno. Výkon funkce ústavního

²²⁵ KORIOTH, Stefan a Klaus SCHLAICH. *Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. Ein Studienbuch*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2010, s. 1.

²²⁶ KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 329.

²²⁷ § 2 BverfGG.

soudce je slučitelný pouze s pedagogickou činností na vysokých školách.²²⁸ Tři soudci z každého senátu jsou voleni z řad spolkových soudců jiných spolkových soudů (neboť podle čl. 94 odst. 1 ZZ Sestává Spolkový ústavní soud ze spolkových soudců a ostatních členů). Z řad spolkových soudců smějí být ovšem voleni pouze soudci, kteří byli u spolkového soudu činní nejméně tři roky.²²⁹ Takové nároky na osoby ústavních soudců mají zajistit vysokou profesní kvalifikaci a být zárukou jisté životní zkušenosti, tedy dvou atributů, jejichž promítnutí se do procesu nalézání práva Ústavním soudem je více než žádoucí.²³⁰ Ústavní soudci jsou voleni na dobu dvanácti let (*Amtszeit*) s hranicí pro odchod do důchodu stanovenou na 68 let.²³¹ Znovuzvolení do funkce ústavního soudce je Zákonem o ústavním soudu vyloučeno²³² a podle Schlaicha a Koriiotha je tímto opatřením posílena a zajištěna soudcovská nezávislost ústavních soudců.²³³

Volba ústavních soudců probíhá podle § 5 - 7 BverfGG a čl. 94 ZZ a jedná se o poměrně komplikovaný proces. Soudci každého senátu jsou z jedné poloviny voleni Spolkovým sněmem a z druhé poloviny Spolkovou radou, v obou případech je ke zvolení ústavního soudce nutná dvoutřetinová většina hlasů. Zatímco Spolková rada volí v plénu (čl. 94 odst. 1) volba ústavního soudce spolkového soudu Spolkovým sněmem je volbou nepřímou, neboť Spolkový sněm nevolí v plénu ale prostřednictvím volebního výboru pro soudce Spolkového ústavního soudu (*Wahlausschuss für die Richter des Bundesverfassungsgerichts*), který se skládá z dvanácti členů Spolkového sněmu. Ústavním soudcem je zvolen ten, pro nějž hlasovalo alespoň osm volitelů.²³⁴ Takovýto způsob ustavování ústavních soudců do funkcí je kritizován pro svůj politický rozměr. Na zvolení konkrétních soudců, kteří by v budoucnosti mohli rozhodovat v některých věcech zásadního politického ražení, má bezesporu zájem každá s politických frakcí Spolkového sněmu. Snahy prosadit právě svého kandidáta do volebního výboru a ovlivnit tak i volbu samotného ústavního soudce jsou někdy velice kontroverzního charakteru. Požadavek osmi hlasů z dvanácti pro zvolení ústavním soudcem alespoň částečně vyvažuje jednostranné politické cíle jednotlivých frakcí a nutí ke kompromisu, který nepřipustí volbu pro funkci ústavního soudce neakceptovatelných kandidátů.

²²⁸ § 3 BverfGG.

²²⁹ § 2 BverfGG.

²³⁰ KORIOTH, Stefan a Klaus SCHLAICH. *Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. Ein Studienbuch*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2010, s. 25.

²³¹ § 4 BverfGG.

²³² Tamtéž.

²³³ KORIOTH, Stefan a Klaus SCHLAICH. *Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. Ein Studienbuch*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2010, s. 25.

²³⁴ § 6 BverfGG.

Kromě dvou osmičlenných senátů existují v rámci Spolkového ústavního soudu komory. Ty jsou ustavovány senáty vždy na dobu jednoho správního roku (*Geschäftsjahr*). Každá z komor se skládá ze tří soudců a složení každé z nich by nemělo zůstat stejné po dobu delší než tři roky.²³⁵ V případech, kdy se jeden ze senátů Ústavního soudu liší v názoru na určitou právní otázku a právní pojetí věci v určitém rozhodnutí druhého senátu Ústavního soudu, rozhoduje plénum Ústavního soudu, které je usnášenischopné, jsou-li z každého senátu přítomny nejméně dvě třetiny jeho členů.²³⁶

4.2 Pravomoci Spolkového ústavního soudu

Vymezení základních pravomocí Spolkového ústavního soudu je předmětem čl. 93 a 100 ZZ. Tyto dva články ovšem nejsou zdaleka těmi jedinými ustanoveními, které Ústavnímu soudu svěřují rozhodovací pravomoc. Kompletní výčet případů, ke kterým je povolán rozhodnout právě Ústavní soud, je obsahem § 13 BverfGG. Tento rozsáhlý seznam pravomocí (dohromady devatenáct) Ústavního soudu v sobě zahrnuje i pravomoci obsažené ve čl. 93 a 100 ZZ. Ústavní Spolkový soud podle něj rozhoduje zejména:

- 1) O ústavních stížnostech podle čl. 93 odst. 1 č. 4a ZZ, které může podat kdokoliv s tvrzením, že je poškozen veřejnou mocí v některém svém základním právu nebo v některém ze svých práv obsažených v článku 20, odst. 4.
- 2) O tzv. komunálních ústavních stížnostech podle čl. 93 odst. 1 č. 4b ZZ.
- 3) O souladu spolkového nebo zemského zákona se Základním zákonem nebo o souladu zemského zákona nebo jiného zemského práva se spolkovým zákonem na podnět soudu podle čl. 100 odst. 1 (tzv. konkrétní nebo také incidentní kontrola ústavnosti).
- 4) Při názorových rozdílech nebo pochybnostech o formální a věcné slučitelnosti spolkového nebo zemského práva se Základním zákonem nebo slučitelnosti zemského práva s jinými spolkovými právy na podnět spolkové

²³⁵ §15a BverfGG.

²³⁶ §16 BverfGG.

vlády, zemské vlády nebo třetiny členů Spolkového sněmu²³⁷ (čl. 93 odst. 1 č.2 ZZ), tzv. abstraktní kontrola ústavnosti.

- 5) V pochybnostech o tom, zda je určité pravidlo mezinárodního práva součástí spolkového práva a zda přímo pro jednotlivce zakládá práva a povinnosti (čl. 100 odst. 2 ZZ).
- 6) O ztrátě (*Verwirkung von Grundrechten*) základních lidských práv podle čl. 18 ZZ. Jedná se o zneužití základních svobod jako projevu tisku, mínění či svobody shromažďovací k boji proti demokratickému zřízení. Ten, kdo tak činí, těchto základních práv pozbývá a právě o tom rozhoduje Spolkový ústavní soud.
- 7) O protiústavnosti chování politických stran (*Verfassungswidrigkeit von Parteien*) podle čl. 21 ZZ. Ty politické strany, které svými cíli nebo chováním svých stoupenců směřují k tomu, aby poškodily nebo odstranily demokratické zřízení SRN, jsou protiústavní.
- 8) O stížnostech proti rozhodnutím Spolkového sněmu, jejichž předmětem je vyslovení platnosti volby či nabytí nebo pozbytí mandátu poslance Spolkového sněmu podle čl. 41 odst. 2 ZZ.
- 9) O žalobách Spolkového sněmu nebo Spolkové rady na spolkového prezidenta podle čl. 61 ZZ, tedy v případech, kdy se Spolkový sněm domnívá, že spolkový prezident úmyslně porušil Základní zákon nebo jiný spolkový zákon.
- 10) O výkladu Základního zákona z podnětu sporů o rozsah práv a povinností nejvyššího spolkového orgánu nebo jiných účastníků, které Základní zákon nebo jednací řád nejvyššího spolkového orgánu vybavuje vlastními právy²³⁸ (čl. 93 odst. 1 č.1 ZZ).
- 11) Při názorových rozporech týkajících se čl. 72 ZZ o konkurujícím zákonodárství.
- 12) Při názorových rozdílech o právech a povinnostech Spolku a zemí, zejména při provádění spolkového práva zeměmi a při výkonu spolkového dozoru²³⁹ (čl. 93 odst. 1 č. 3 ZZ).

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 266.

²³⁹ Tamtéž.

- 13) V jiných veřejnoprávních sporech mezi Spolkem a zeměmi, mezi různými zeměmi nebo uvnitř zemí, pokud není dána jiná cesta práva²⁴⁰ (čl. 93 odst. 1 č. 4).
- 14) O žalobách na soudcovských žalobách na spolkové a zemské soudce podle čl. 98 odst. 2 a 5 ZZ.
- 15) O ústavních sporech v rámci spolkové země, v případech, kdy je toto rozhodnutí na základě čl. 99 ZZ zemí přeneseno na Spolek.

Z uvedených pravomocí, které jsou svěřeny Spolkovému ústavnímu soudu lze vytvořit několik základních skupin druhů pravomocí Ústavního soudu a pro přehlednost do nich výše uvedené druhy řízení zařadit. Z § 13 BverfGG tedy vyplývá, že pravomoci Ústavního soudu a různé druhy řízení před Ústavním soudem lze rozdělit na:

- 1) Řízení o stížnostech (např. komunální a obecná ústavní stížnost, *Gemeinde-Verfassungsbeschwerde und allgemeine Verfassungsbeschwerde* a stížnost o mandátech)
- 2) Řízení podobná trestnímu řízení (např. soudcovská žaloba, žaloba na spolkového prezidenta či omezení základních svobod)
- 3) Kontrolu ústavnosti (konkrétní a abstraktní kontrola ústavnosti, *abstrakte und konkrete Normenkontrolle*)
- 4) Ústavní spory (např. názorové rozdíly o právech a povinnostech Spolku a zemí při provádění spolkového zákona)

4.3 Řízení o obecné ústavní stížnosti

Spolkový ústavní soud je samostatným spolkovým ústavním orgánem²⁴¹, který nerozhoduje z vlastního podnětu, ale na základě návrhu podaného kompetentní osobou. Obecná ústavní stížnost ve smyslu čl. 93 ZZ odst. 1. Č. 4a je hojně užívaným instrumentem. Od založení Ústavního soudu v roce 1951 do konce roku 2008 došlo soudu okolo 176 000 ústavních stížností, skutečné porušení základních práv pak bylo

²⁴⁰ Tamtéž, s. 267.

²⁴¹ § 1 BverfGG.

Ústavním soudem shledáno v 3094 případech, což je 1,76% z celkového počtu).²⁴²

Podle Základního zákona může ústavní stížnost podat každý, pokud tvrdí, že je poškozen veřejnou mocí v některém svém základním právu (*Grundrecht*) nebo v některém ze svých práv obsažených v článku 20 odst. 4, 33, 38, 101, 103 a 104.²⁴³ Obecná ústavní stížnost je dále zakotvena zmiňovaným § 13 č. 8a BverfGG a samotné řízení o ústavní stížnosti je předmětem §§ 90-96 BverfGG.

Prvním předpokladem přípustnosti ústavní stížnosti je tedy tvrzení, že došlo k poškození základních práv nebo základním právům podobných práv (*grundrechtsähnliche Rechte*, mezi které patří např. právo na zákonného soudce nebo právo být slyšen) veřejnou mocí.²⁴⁴ Důležitý je fakt, že újma byla způsobena přímo stěžovateli (*Beschwerdeführer*). Podle judikatury Ústavního soudu musí být stěžovatel porušením základního práva poškozen osobně, aktuálně a přímo (*selbst, gegenwärtig und unmittelbar betroffen sein*).²⁴⁵ Druhým předpokladem přípustnosti ústavní stížnosti je vyčerpání dostupného pořadu práva. Ústavní stížnost tak může být podána teprve poté, co byly vyčerpány všechny dostupné prostředky k ochraně práva. Zákon o Ústavním soudu ovšem připouští možnost o podané stížnosti rozhodnout i před vyčerpáním dostupného pořadu práva, je-li věc zásadního významu nebo hrozí-li stěžovateli značná újma.²⁴⁶

Ústavní stížnost musí být odůvodněna, tzn. že je nutné uvést práva, ve kterých byla osoba poškozena a jednání (*Handlung*) nebo opomenutí (*Unterlassung*) orgánu nebo úřadu, jehož prostřednictvím došlo k poškození práv. K podání a odůvodnění ústavní stížnosti proti napadenému rozhodnutí musí dojít do jednoho měsíce od doručení, oznámení, vyhlášení nebo jiného způsobu sdělení rozhodnutí. Podle § 93b BverfGG může komora soudu přijetí stížnosti k posouzení zamítnout anebo ji přijmout k projednání podle § 93c BverfGG (projednání ústavní stížnosti i v případě, kdy nebyl vyčerpán dostupný pořad práva, ale věc je zásadního významu nebo stěžovateli hrozí závažná újma v jeho právech). Rozhodnutí komory podle § 93b a 93c se děje bez ústního projednání věci a není proti němu opravný prostředek. Zamítnutí přijetí ústavní stížnosti k projednání podle Zákonu o ústavním soudu nemusí obsahovat žádné

²⁴² PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009, s. 145.

²⁴³ Čl. 93 odst. 1 č. 4a ZZ.

²⁴⁴ § 90 odst. 1 BverfGG.

²⁴⁵ KORIOTH, Stefan a Klaus SCHLAICH. *Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. Ein Studienbuch*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2010, s. 146.

²⁴⁶ § 90 odst. 2 BverfGG.

odůvodnění. Do té doby, dokud senát nerozhodl o přijetí ústavní stížnosti, může o ústavní stížnosti rozhodnout komora. Rozhodnutí komory podléhá jednomyslnému souhlasu všech jejích soudců. K přijetí ústavní stížnosti k projednání senátem Ústavního soudu a rozhodnutí o ní dojde, souhlasí-li s jejím přijetím alespoň tři soudci senátu.²⁴⁷

Ústavní soud dá poté ústavnímu orgánu Spolku nebo země, jímž bylo podle ústavní stížnosti způsobeno jednání nebo opomenutí zakládající porušení základních práv, lhůtu se ke svému jednání vyjádřit. Je-li ústavní stížnost namířena proti rozhodnutí soudu, je dána lhůta k vyjádření i tomuto soudu.²⁴⁸

V případě vyhovění ústavní stížnosti musí být v takovém rozhodnutí stanoveno, které předpisy Základního zákona byly porušeny a jakým chováním nebo opomenutím došlo k porušení základních práv. Ústavní soud může také vyslovit, že každé další opakování určitého jednání, které bylo Ústavním soudem vyhodnoceno jako protiústavní, je porušením Základního zákona. Byla-li ústavní stížnost namířena proti určitému rozhodnutí, je Ústavním soudem zrušeno a v určitých případech přikázáno zpět k projednání u příslušného soudu. Požaduje-li ústavní stížnost zároveň zrušení určitého protiústavního zákona, je vyhověním ústavní stížnosti takový zákon zrušen.²⁴⁹

²⁴⁷ § 93d BverfGG.

²⁴⁸ § 94 odst. 1, 3 BverfGG.

²⁴⁹ § 95 BverfGG.

ZÁVĚR

Soudní moc je v ústavním systému SRN zakotvena v hlavě deváté Základního zákona. Hlava devátá obsahuje třináct článků, které definují základní principy výkonu soudní pravomoci a zakládá organizační strukturu německého soudnictví. Ustavujícím článkem zásadního významu je čl. 92 ZZ, podle kterého je *soudní pravomoc svěřena soudcům a vykonává ji Spolkový ústavní soud, tímto zákonem zřízené spolkové soudy a soudy zemí*. Článek 92 znamená oddělení soudní moci od jejích dalších složek (protože je její výkon svěřen soudcům), dále je základem ústavního soudnictví v zemi, zakládá rozdělení výkonu soudní pravomoci mezi Spolek a spolkové země a ve svém důsledku je i základem pro horizontální členění výkonu soudní pravomoci do různých větví, které je dále rozvedeno čl. 95 ZZ.

Předkládaná práce byla rozdělena do čtyř kapitol, které následovaly logickou strukturu a členění hlavy deváté základního zákona. Ústavněprávní základy německého soudnictví a jeho definice jako samostatné, organizačně i funkčně oddělené složky státní moci byly předmětem první kapitoly. Soudní moc je zakotvena nejen v hlavě deváté ZZ ale její základy jsou položeny i na dalších místech, především ve čl. 20, 19 odst. 4 a 74 odst. 1 č. 1. a s těmito ustanoveními vytváří jeden provázaný celek.

Druhá kapitola této diplomové práce se soustředila na základní principy, jež ovládají výkon soudní pravomoci v SRN. Základem je vázanost soudnictví na zákon a právo, jež je stanovena ve čl. 20 ZZ odst. 3. Mimo to je přímo hlavou devátou zakotveno právo na zákonného soudce a právo být slyšen. Trestněprocesní garance v případech omezení osobní svobody a princip zakazující zpětné působení zákona a vícečetného potrestání za týž skutek byly rovněž zařazeny v této kapitole a přispěly k vytvoření uceleného obrazu o německém soudnictví. Instituty věcné a osobní nezávislosti soudců (čl. 97) jsou základním předpokladem pro výkon nezávislého, a od cizích vlivů oproštěného soudnictví. Právní postavení soudců pak ZZ svěřuje spolkovému zákonu a právní postavení zemských soudců zvláštním zemským zákonům.

Systém výkonu soudní pravomoci, o němž pojednávala třetí kapitola této práce, je strukturován jak z vertikálního, tak horizontálního hlediska a prostřednictvím čl. 92 a 95 vytváří ucelený koncept organizace soudní moci. Exkurz do zásad i průběhu civilního a trestního procesu vytváří představu o způsobu fungování německé justice. Tato část práce si v žádném případě nekladla za cíl podrobně popsat a prozkoumat průběh trestního a civilního řízení, což by ani nebylo v jejích možnostech. Jejím cílem bylo spíše vytyčit základní body a milníky obou řízení a uvědomit si jisté podobnosti s

českou právní úpravou (např. ve fázích trestního řízení i v jejich označení). Zvláštní druhy soudní pravomoci, tedy pracovní, správní, sociální a finanční soudnictví a řízení konající je v jejich rámci nebyly popsány tak podrobně jako trestní a civilní proces a domnívám se, že by to ani nebylo účelné. Rozumným kompromisem tak podle mého názoru byl výklad zaměřený spíše na oddělení těchto druhů soudnictví od ostatních a organizační strukturu jednotlivých větví soudní pravomoci.

Poslední kapitola se zabývala Spolkovým ústavním soudem a zakotvením ústavního soudnictví v Základním zákoně SRN. Důraz byl kladen především na vytyčení pravomocí Spolkového ústavního soudu podle čl. 93 ZZ a jeho organizaci podle čl. 94. Z různých typů možných řízení před ústavním soudem byl v základních bodech vytyčen průběh řízení o ústavní stížnosti. Oproti původnímu záměru vyjádřenému v „Zásadách pro vypracování diplomové práce“ schválených katedrou jsem se v této práci nevěnovala zemskému ústavnímu soudnictví.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Rechtsprechung wird im Verfassungssystem der BRD im Abschnitt IX des Grundgesetzes verankert. Der Abschnitt IX wird in dreizehn Artikel gegliedert, die die Grundsätze der Gerichtsbarkeit definieren und den Gerichtsaufbau des deutschen Gerichtswesens gründen. Konstituierend und wesentlich ist der Art. 92 GG, nach dem die rechtsprechende Gewalt den Richtern anvertraut und durch das Bundesverfassungsgericht, durch die im Grundgesetz vorgesehene Gerichte und Gerichte der Länder ausgeübt wird. Der Art. 92 GG teilt die richterliche Gewalt von den anderen Staatsgewalten (weil die Gerichtsbarkeit den Richtern anvertraut wird), ist der Grundsatz der Verfassungsgerichtsbarkeit des Bundes, gründet die Aufteilung der Ausübung der Gerichtsbarkeit zwischen dem Bund und den Bundesländern und im Grund dient als eine Basis für die horizontale und vertikale Gliederung der Gerichtsbarkeit in verschiedene Zweige, die im Artikel 95 des GG weiter ausgeführt wird.

Diese Arbeit wurde in vier Kapitel unterteilt, die den logischen Aufbau und Gliederung des Abschnitts IX des Grundgesetzes folgen. Die verfassungsrechtlichen Grundlagen der deutschen Rechtsprechung und ihre Definition als eines selbstständigen, organisatorisch und funktionell getrennten Teils der Staatsgewalt wurden zum Gegenstand des ersten Kapitels. Die richterliche Gewalt wird nicht nur im Abschnitt IX des GG verankert, sondern findet man ihre Grundlage auch an anderen Stellen, vor allem im Art. 20, 19 IV und 74 I 1. Zusammen mit den genannten Bestimmungen bildet der Abschnitt IX des GG zusammenhängendes Ganzes.

Das zweite Kapitel beschäftigt sich mit den Grundsätzen für die Ausübung der Gerichtsbarkeit in der BRD. Grundsätzlich ist die Rechtsprechung an Gesetz und Recht gebunden, was durch den Art. 20 III GG bestimmt wird. Außerdem werden im Abschnitt IX der Anspruch den gesetzlichen Richter und der Anspruch auf rechtliches Gehör direkt verankert. Die Strafrechtsgarantien bei Freiheitsentziehung, der Rückwirkungsverbot und der Verbot der mehrmaligen Bestrafung wegen der selben Tat wurden auch in diesem Kapitel behandelt und trugen zur Schaffung eines umfassenden Bildes über die deutsche Gerichtsbarkeit bei. Die Institute der Sach- und persönlichen Unabhängigkeit der Richter (Art. 97) sind eine Grundvoraussetzung für die Ausübung der unabhängigen und der von fremden Einflüssen befreiten Gerichtsbarkeit. Die Rechtstellung der Richter wird durch das GG dem Bundesgesetz anvertraut, die

Rechtstellung der Richter in den Ländern ist dann durch besondere Landesgesetze zu regeln.

Das System der Gerichtsbarkeit, mit dem sich das dritte Kapitel beschäftigt, wird sowohl vertikal, als auch horizontal strukturiert und bildet mittels der Art. 92 und 95 ein umfassendes Konzept des Aufbaus der richterlichen Gewalt. Der Exkurs in die Grundlagen und in den Ablauf des Zivil- und Strafprozesses bietet eine Vorstellung von der Funktionsweise der deutschen Justiz. Dieser Teil der Arbeit setzt sich nicht das Ziel den Ablauf des Zivil- und Strafverfahrens ausführlich zu beschreiben und zu untersuchen, was im Rahmen dieser Arbeit nicht einmal möglich wäre. Das Ziel ist die grundlegenden Punkte und Meilensteine der beiden Verfahren festzulegen und bestimmte Ähnlichkeiten mit tschechischer Gesetzgebung zu finden (z.B. die Phasen des Strafverfahrens und ihre Bezeichnung). Die sonderen Gerichtsbarkeiten, also die Finanz-, Arbeits-, Sozial und Verwaltungsgerichtsbarkeit und die in deren Rahmen geführte Verfahren wurden nicht so ausführlich beschrieben wie das Zivil- und Strafverfahren, weil für diese Arbeit nicht zweckmäßig wäre. Für ein vernünftiges Kompromiss halte ich die auf die Trennung der Zweige der Gerichtsbarkeit von den anderen und den Aufbau der einzelnen Zweige der Gerichtsbarkeit gerichtete Darlegung.

Das letzte Kapitel beschäftigt sich mit dem Bundesverfassungsgericht und der Verankerung der Verfassungsgerichtsbarkeit im Grundgesetz der BRD. Der Schwerpunkt wurde auf die Festlegung der Zuständigkeit des Bundesverfassungsgerichts gemäß Art. 93 GG und seinen Aufbau gemäß Art. 94 GG gelegt. Von den verschiedenen Verfahrensarten vor dem Bundesverfassungsgericht wurde für die Festlegung des Ablaufs die Verfassungsbeschwerde ausgewählt. Im Vergleich zum Vorhaben, das im Dokument *„Zásady pro vypracování diplomové práce“* (Grundlagen für die Ausarbeitung der Magisterarbeit) beschrieben und durch den Lehrstuhl genehmigt worden ist, habe ich mich in dieser Arbeit nicht der Landesverfassungsgerichtsbarkeit gewidmet.

Seznam použitých zkratk

ArbGG	Arbeitsgerichtsgesetz
BayRiG	Bayerisches Richtergeresetz
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BverfGG	Bundesverfassungsgerichtsgesetz
DRiG	Deutsches Richtergeresetz
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland
EMRK	Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten
FGO	Finanzgerichtsordnung
GVG	Gerichtsverfassungsgesetz
IRG	Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
PatG	Patentgesetz
SRN	Spolková republika Německo
StPO	Strafprozeßordnung
StGB	Strafgesetzbuch
SGG	Sozialgerichtsgesetz
VwGO	Verwaltungsgerichtsordnung
ZPO	Zivilprozessordnung
ZZ	Základní zákon pro SRN (<i>Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland</i>)

Seznam literatury

Knižní publikace

- BEULKE, Werner. *Strafprozessrecht*. 11. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2010. ISBN 978 3 8114 9744 3.
- DEGENHART, Christoph. *Staatsrecht I. Staatsorganisationsrecht: Mit Bezügen zum Europarecht*. 27. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller, 2011. ISBN 978 3 8114 9805 1.
- DVOŘÁKOVÁ, V., B. ŘÍCHOVÁ, J. KUNC, J. ŠKALOUD a Martin JEŘÁBEK. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomia, 2005. ISBN 80 245 0964 4.
- FIALA, P., P. ROŽŇÁK a V. ŠIMÍČEK. *Politický systém SRN*. Brno: Právnická fakulta MU, 1994. ISBN 80 210 0907 1.
- GOTTWALD, Peter, Leo ROSENBERG a Karl Heinz SCHWAB. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004. ISBN 3 406 503861.
- GRÖPL, Christoph. *Staatsrecht I: Staatsgrundlagen, Staatsorganisation, Verfassungsprozess; mit Einführung in das juristische Lernen*. 3. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011. ISBN 978 3 406 62537 4.
- *Grundgesetz: Kommentar*. 6. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2011. ISBN 978 3 406 62413 1.
- HELLMAN, Uwe. *Strafprozessrecht: 2. Auflage*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag Berlin Heidelberg, 2005. ISBN 3 540 2282 3.
- KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006. ISBN 80 7357 179 X.
- KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské Unie: Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irska, Itálie, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecka, Španělska, Švédsko a Velké Británie s úvodním komentářem Vladimíra Klokočky*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004. ISBN 80 7201 466 8.
- KÖBLER, Gerhard. *Juristisches Wörterbuch: Für Studium und Ausbildung*. 14. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen GmbH, 2007. ISBN 978 3 8006 34156.

- KORIOTH, Stefan a Klaus SCHLAICH. *Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. Ein Studienbuch*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2010. ISBN 978 3 406 60106 4.
- LÜKE, Wolfgang. *Zivilprozessrecht: Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung*. 9. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006. ISBN 3 406 54485 1.
- MANNSSEN, Gerrit. *Staatsrecht II: Grundrechte*. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2011. ISBN 978 3 406 61447 7.
- PANTLE, Norbert a Stephan KREISSL. *Die Praxis des Zivilprozesses*. 4. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer GmbH Stuttgart, 2007. ISBN 978 3 17 019885 2.
- PÖTZSCH, Horst. *Die deutsche Demokratie*. 5. vyd. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2009. ISBN 978 3 8389 7014 1.
- SCHENKE, Wolf-Rüdiger. *Verwaltungsprozessrecht*. 12. Auflage. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Habmurg: C.F. Müller, 2009. ISBN 978 3 8114 9737 5.
- SCHILKEN, Eberhard. *Gerichtsverfassungsrecht*. 4. Auflage. München: Heymann, 2007. ISBN 978 3 452 26312 4.
- SCHILKEN, Eberhard. *Zivilprozessrecht*. 4. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2002. ISBN 3 452 25235 3.
- SIMON, Heike a Gisela FUNK-BARTER. *Einführung in das deutsche Recht und die deutsche Rechtsprache*. 4. Auflage. München: C.H. Beck München, 2009. ISBN 978 3 406 56578 6.
- WINTEROVÁ, Alena, a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde, 2011. ISBN 978 80 7201 842 0.
- ZIPPELIUS, Reinhold a Thomas WÜRTEMBERGER. *Deutsches Staatsrecht*. 32. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2008. ISBN 978 3 406 57055 1.

Internetové zdroje:

- DEUTSCHER BUNDESTAG, Wissenschaftliche Dienste. Änderungen des Grundgesetzes seit 1949: Inhalt, Datum, Abstimmungsergebnis und Textvergleich. 2009, 178 s. Dostupné z:
http://www.bundestag.de/dokumente/analysen/2009/aenderungen_des_grundgesetzes_seit_1949.Pdf.

- DEUTSCHER BUNDESTAG. [Http://www.bundestag.de](http://www.bundestag.de): Rechtliche Grundlagen [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html>.
- Rechtsportal.de: Vierter Abschnitt Entscheidung über die Eröffnung des Hauptverfahrens.[online]. Deubner Verlag GmbH & Co. KG, 1.3.2012 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <http://www.rechtsportal.de/Gesetze/Gesetze/Verfahrensrecht/Strafprozessordnung/ZWEI-TES-BUCH-Verfahren-im-ersten-Rechtzug/Vierter-Abschnitt-Entscheidung-ueber-die-Eroeffnung-des-Hauptverfahrens/204-Ablehnung-der-Eroeffnung-des-Hauptverfahrens>
- Allgemeines: Aufbau der Arbeitsgerichtsbarkeit. BUNDESARBEITSGERICHT.[Http://www.bundesarbeitsgericht.de](http://www.bundesarbeitsgericht.de) [online]. 2012 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.bundesarbeitsgericht.de/allgemeines/gerichtsbarkeit.html>.

Zákony

- Arbeitsgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Juli 1979 (BGBl. I S. 853, 1036), das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 24. November 2011 (BGBl. I S. 2302) geändert worden ist, zákon o organizaci pracovních soudů.
- Bayerische Richtergesetz - BayRiG - (BayRS 301-1-J), zuletzt geändert durch § 8 des Gesetzes vom 20. Dezember 2011 (GVBl S. 689), Bavorský soudcovský zákon.
- Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 15. März 2012 (BGBl. 2012 II S. 178) geändert worden ist, Občanský zákoník.
- Bundesverfassungsgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 11. August 1993 (BGBl. I S. 1473), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 24. November 2011 (BGBl. I S. 2302) geändert worden ist, Zákon o Spolkovém ústavním soudu.
- Deutsches Richtergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. April 1972 (BGBl. I S. 713), das zuletzt durch Artikel 17 des Gesetzes vom 6. Dezember 2011 (BGBl. I S. 2515) geändert worden ist, Německý soudcovský zákon.
- Einigungsvertrag vom 31. August 1990 (BGBl. 1990 II S. 889), Smlouva o sjednocení Německa.

- Finanzgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 28. März 2001 (BGBl. I S. 442, 2262; 2002 I S. 679), die zuletzt durch Artikel 2 Absatz 35 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden ist, Finanční soudní řád.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 21. Juli 2010 (BGBl. I S. 944) geändert worden ist, Základní zákon pro Spolkovou republiku Německo.
- Gerichtsverfassungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975 (BGBl. I S. 1077), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 7. Dezember 2011 (BGBl. I S. 2582) geändert worden ist, Zákon o organizaci soudů.
- Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen in der Fassung der Bekanntmachung vom 27. Juni 1994 (BGBl. I S. 1537), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 18. Oktober 2010 (BGBl. I S. 1408) geändert worden ist, Zákon o mezinárodní pomoci v trestních věcech.
- Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten vom 4. November 1950, BGBl. 1958/210 samt Zusatzprotokoll vom 20.3.1952, GGBl 1958/210 und österreichischer Vorbehalt zur MRK, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
- Patentgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 16. Dezember 1980 (BGBl. 1981 I S. 1), das zuletzt durch Artikel 13 des Gesetzes vom 24. November 2011 (BGBl. I S. 2302) geändert worden ist, Patentový zákon.
- Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 Absatz 30 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden ist, Trestní řád.
- Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 5 Absatz 3 des Gesetzes vom 24. Februar 2012 (BGBl. I S. 212) geändert worden ist, Trestní zákoník.
- Sozialgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. September 1975 (BGBl. I S. 2535), das zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3057) geändert worden ist, Zákon o sociálních soudech.

- Verwaltungsgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. März 1991 (BGBl. I S. 686), die zuletzt durch Artikel 5 Absatz 2 des Gesetzes vom 24. Februar 2012 (BGBl. I S. 212) geändert worden ist, Soudní řád správní.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202 (2006 I S. 431) (2007 I S. 1781)), die zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 22. Dezember 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden is, Občanský soudní řád.